

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek och är fritt att använda. Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library and is free to use. All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

Redaktion af *Östgöta Correspondenten*

från
Förläggarna

TIDSKRIFT FÖR HEMMET,

TILLEGNAD

NORDENS QVINNOR.

1875.

17:e Årg

3:e häft.

Innehåll:

	Sid.
21. Allmänna värnepligten såsom ett värn emot nutidens samhälls- upplösande rörelser.....	145.
22. Den qvinliga ungdomens helsofällstånd och helsovård. I. Af Dr. <i>Sered Ribbing</i> . Prisbelönt.....	152.
23. Konsten i hemmet. Af <i>Jacob Falke</i>	172.
24. Några ord till svenska ynglingar. Af <i>Gödecke</i>	195.
25. En ginväg till engelska grammatiken.....	199.
26. Ur vår dagbok.....	200.

STOCKHOLM,

P. A. NORSTEDT & SÖNERS FÖRLAG.

21. Allmänna värnepligten såsom ett värn emot nutidens samhällsupplösande rörelser.

Den fosterländska sträfvan att väcka pligtkänslan för fäderneslandets försvar, som under senaste år mer än någonsin gifvit sig tillkänna, har äfven ingått bland denna tidskrifts uppgifter. I kvinnans händer, framför allt modrens, ligger en mäktig häfstång för hela folkets lyftning till storsinnad fosterlandskärlek. Hvad barnet hör och lär under modrens ledning, det slår djupa rötter och frambringar frukt så länge lifvet räcker. Derom bär historien så mångt vittnesbörd, och med exempel har det så ofta blifvit framhållet, att något återupprepande icke här är behöfligt. Vi vilja deremot i minnet återföra vår artikel i 10:de årgången (1868): "Kvinnan och fosterlandets försvar"; äfvenså den uti 11:te årgången (1869): rörande en af riksdagen godkänd motion om förbättrad krigsundervisning i skolan. Denna motion, tillika med en senare, som borttog rättigheten till friköpning från beväringsexercisen, afsågo båda att bereda vägen för den allmänna värnepligten. Sådan är den tid vi lefva uti, att ett lands hela manliga befolkning måste inöfvas i vapenföring om dess sjelfständighet skall kunna betryggas. Är detta osäkerhetstillstånd beklagansvärdt, hvilket ingen kristen kan förneka, så kan man dock tillämpa här det gamla ordspråket, att intet ondt finnes som ej medför något godt. Det upprop till manlighet och pligtkänsla, som nu sker för fäderneslandets försvar, väcker samma dygder till ökad verksamhet i många andra riktningar; och i denna sanning, som icke heller kan bestridas, eger värnepligtsidéns förespråkare sitt kanske kraftigaste argument.

Under debatten i riksdagens 2:dra kammare den 13:de sistlidne maj öfver det kungliga förslaget till ny härordning grundad på allmän värnepligt, uttalade samma ledamot som väckte de båda

nyssnämnda motionerna åsigter om värnepligtens vikt och betydelse, hvilka i väsentlig mån afvika från de förslag som hittills blifvit framlagda. Enligt hans uppfattning borde värnepligt-lagen afvägas efter de politiska rättigheterna, och skyldigheterna så fördelas, att försvarsverket till godo gör sig den kraft som ligger i de värnepligtiges bildning och kunskap. Härigenom skulle den allmänna värnepligten blifva ej blott ett värn mot yttre fiender utan ock mot de inre faror, som nutidens nivellerande rörelser kunna medföra, om dessa senare skulle försöka öfverskrida den lagbundna frihetens gräns. Utan tvifvel är det till gagn för denna stora fråga att hon från alla sidor skärskådas och pröfvas, och först sedan hon fått en något stadgad opinion för sig definitivt afgöres. En blind auktoritetstro kunde deremot framkalla betänkliga vådor. I öfverensstämmelse med denna vår uppfattning införa vi här det nämnda anförandet.

Efter några inledande ord började talaren sålunda:

”Först tillåter jag mig förklara, att jag för min del anser K. Mits ifrågavarande proposition och Utskottets betänkande såsom glädjande företeelser. Om än de förslag de innehålla icke i allt tillfredsställa värnepligtsprinciper, och icke heller i militäriskt hänseende öfverensstämma med tidens fordringar, så hafva de dock fört oss ett stort steg framåt. Fördomarna äro brutna och den allmänna värnepligten, som hittills varit missförstådd och bortvisad, har fått ett officielt erkännande. Man kan nu hoppas, att det endast är en tidsfråga när vi skola få en härordning byggd på hela folkets likställighet iuför pligten att försvara fäderneslandet, och att den olikhet, som vid utöfningen af denna pligt ej kan undvikas, icke erhåller annan prägel än en sträng och högsinnad rättvisa. Det kunde icke förväntas, att ett så stort och fosterländskt mål, som införandet af allmän värnepligt, skulle uppnås i första anloppet; men vägen är nu öppnad och vi måste gå framåt.

Vi få icke glömma att krigföringen, liksom hvarje annat yrke, utvecklas och förändras. I våra grannstater har allmän värnepligt redan blifvit antagen. Der äro icke arméns led, såsom förr, uteslutande fyllda af den lägsta samhällsklassen. Skola vi kunna mäta oss med en fiende, som till soldater upptar äfven de bildade klassernas söner, så måste också vi, om vi vilja betrygga vår sjelfständighet, antaga allmän värnepligt. Dermed vinnes icke blott en större utan ock en bättre armé, ty sådan är vår tids krigföring att äfven i härens lägsta grader är kunskap makt, och soldaten dugligare i den mån hans vetande och omdöme går utöfver den vanliga kaserninstruktionen.

Det vore dock en alltför trång uppfattning af denna fråga att uppskatta henne ensamt från militärisk synpunkt. Den allmänna värnepligten, rätt ordnad, är äfven i socialt hänseende af en genomgripande betydelse. Ett folks anda och skaplynne kunna ej undgå att taga en högre lyftning när fäderneslandets försvar blir allas skyldighet, när det icke längre är ensamt den fattige, som, i vederlag för en ringa penning eller nyttjanderätten af ett torp, ställes i ledet, och när, å andra sidan, lagen bjuder de bättre lottade, de förmögne och besutne, att foga sig efter den allmänna rättskänslan och i handling visa, att de som ega mest att försvara framför andra skola bereda sig att kunna värna fäderneslandet. Pligtkänslan skall då växa med ökad kraft i en jordmån, som måhända alltför mycket varit odlad för sjelfviska intressen. Dertill kommer, hvad i dessa tider särskildt bör beaktas, att den inre ordningen, eganderätten och samhällets lugna och fortgående utveckling bättre betryggas när de, som något ega, i första hand ordnas till beväpnad trupp, än då, såsom nu sker, de hvilka intet ega företrädesvis inöfvas i vapenföring och militärisk sammanhållning.

Hvad nu beträffar de föreliggande förslagen, hvilka jag ej kan betrakta annorlunda än som förarbeten till ett bättre, så uppskattar jag deras värde mindre efter det dagantal, som de

föreslå för den allmänna krigsundervisningen, än efter de principer de för öfrigt göra gällande. Nya bördor måste varsamt påläggas, och för öfrigt har jag den tillit till svenska folket och dess representanter, att om en värnepligtslag antoges med en öfningstid, som visade sig otillräcklig, så skulle deras sunda förnuft snart uttaga sin rätt, och en ökad öfningstid medgifvas. Mera betänkligt vore det om värnepligtslagen, eller delar af densamma, fotades på en grund som icke godkändes af det allmänna rättsmedvetandet, och ifrån början väckte misstro och ovilja. Från denna synpunkt sedt hafva de här framlagda förslagen, enligt mitt förmenande, ett gemensamt fel. De kränka den rena värnepligtsprincipen genom att uppblanda den med lottning och värfning. K. M:ts förslag lemnar derjemte, så vidt jag förstår, alltför mycket utrymme för godtycket. Till stöd för denna sistnämnda anmärkning anser jag mig blott behöfva hänvisa till §§ 20, 23 och 28 i det kungliga förslaget.

Deremot tillåter jag mig yttra några ord om den föreslagna lottningen och värfningen. Det är sant, en fördelning till olika utbildningstid måste ega rum, enär statens tillgångar och andra viktiga intressen svårligen medgifva att alla värnepligtige erhålla tillräcklig soldatbildning. Följaktligen måste en del af de värnepligtige uttagas och tilldelas den större skicklighet som fordras för en stam till de öfriges stöd och ledning. Denna fördelning, hvarigenom värnepligten blir en olika börda, tyngre för den ena än för den andra, borde dock så ordnas, att den ej blott i militäriskt hänseende medför ett så vidt möjligt godt resultat, utan ock att den tillfredsställer rättvisans fordringar. Men ingendera delen vinnes medelst lottning eller värfning.

Lottningen är icke ett rättvisans, utan ett den blinda slumpens verktyg, och såsom sådant förhatlig. Utskottet har ej rätt då det säger att lottningen har häfd för sig i vårt land. Lottningen har häfden emot sig. Endast en enda gång, år 1811, har man försökt att tillämpa lottningen, men det försöket fram-

kallade ett allvarligt uppror. Lika orätt är det påstående, att lottningen icke stör likställigheten i värnepligten. Visserligen innebär lottningen den formella likställigheten, att hvarje värnepliktig måste draga sin lott; men den principiella likställigheten inför pligten att försvara fäderneslandet den tillintetgöres, utan att ersättas af någon annan rättsgrund. Genom lottningen framkallas den orättvisan, att de värnepligtige, som framför andra borde bereda sig till fäderneslandets försvar, kunna gynnas af slumpen och fritagas från den längre öfningen, då deremot just de, som till lindring vore mest berättigade, kunna draga utskrifningslotten. Också säger en militärisk skriftställare, som sitter här ibland oss, följande märkliga ord, om jag mins dem rätt: "att uttaga stam-soldaten medelst lottning strider så hårdt mot det ädlaste i svenska lynnet, att det icke kan anses rådligt att dermed göra något försök."

Äfven från militärisk synpunkt är den föreslagna lottningen förkastlig. De utlottade, som skola dans till arméns stam, eliter och underbefäl, böra ju företrädesvis vara sådana värnepligtige, som äga någon bildning, odladt förstånd och omdömesförmåga. Men hvem vet hvad lottningen ger. Måhända erhöles, genom detta vädjande till slumpen, de minst lämpliga, de råaste och för ett ökad kunskapsmått minst mottagliga. Ett sådant missförhållande ligger alltid inom lottningens område.

Hvad värfning är, det veta vi alla, och huru beskaffad de värnepligtiges stam skulle blifva, om den medelst värfning bildades, det är lätt att förutse. En förändrad benämning hjälper här till intet, ett utbyte af ordet värfvad mot "frivillig", i verkligheten blefve det sak samma. Om man med lottningen äfventyrade att få en allt annat än lämplig stam för värnepligtige, så kan man vara näst intill viss på att så skulle blifva fallet om man gjorde stamsoldat-tjensten till en marknadsvara, köpt för en "handpenning" och "lega". Det är föga sannolikt, att någon man med intelligens och odlade seder låte värfva sig för 50 öre om

dagen, oberäknadt föda och kläder, utan blefve det helt visst då, som nu, att handpenningen företrädesvis lockade för arbete ohägnade dagakarlar och deras likar, hvilka sålunda skulle blifva värnepligtarméns eliter och underbefälsämnen. Om de än kunde tilldelas den instruktion som fordras för ett underbefäl, fattades dem dock de moraliska egenskaper som äro nödvändiga för att kunna befalla och göra sig åtlydd. Att taga sådana elementer till stam och ledare för de värnepligtige hvilka nu, sedan friköpningen upphört, utgå från alla samhällsklasser, det vore att spänna kärran för hästen, att begagna de sämsta materialerna der de bästa borde användas, och att återfalla i den gamla synden, att med guld friköpa sig från den högsta af alla medborgerliga pligter, den att dugliggöra sig till fäderneslandets försvar. Värnepligtsinstitutionen skulle, i stället för att stå främst i vår härordning, blifva hvad beväringen är nu, en underordnad, föga aktad reserv, måhända i allo förfelad. Dessutom är det fara för, att detta storartade värfnings— eller, som man nu vill kalla det, frivillighetssystem, blefve likt det hus som bygges på så lös grund, att det aldrig kunde fullbordas. Oaktadt nu gällande icke obetydliga värfningspenningar och årslöner, hafva våra värfvade regementen ytterst svårt att fylla sina vakanser. Huru skulle det då gå om den värfvade armén fördubblades?

När då, enligt mitt förmenande, både lottning och värkning i flere hänseenden äro förkastliga, hvad bör göras? Icke vore rådligt att öfverlemna åt någon auktoritet att efter godtycke bestämma, hvilka värnepligtige som skola uttagas till stam och underkastas den längre öfningstiden. En sådan makt blefve icke länge hållbar. När alltså en fördelning till olika utbildningstid *måste* egrum, och en stam *måste* bildas, men hvarken den blinda slumpen, värfningspenningen eller godtycket dervid böra tagas till skiljedomare, så vet jag för min del ingen annan väg till detta mål, än att sammanställa värnepligtslagen med våra politiska institutioner, och bygga den på den principen att rättigheter och skyl-

digheter motsvara hvarandra. Dermed menar jag, att de värnepligtige, som tillhöra den samhällsklass, hvilken står öfver det så kallade politiska strecket, och följaktligen är i det materiella välbefinnande, att den utöfvar politisk rösträtt, desse värnepligtige skola åläggas den längre öfningstid, som fordras för deras utbildning till stam och underbefäl, hvaremot öfrige värnepligtige, som tillhöra den fattigaste samhällsklassen, hvilken icke eger några politiska rättigheter, medgifvas den kortare öfningstiden. Hvad ligger närmare till hands, än att de, som äro jemförelsevis välburna och åtnjuta rättigheter, hvilka icke tillerkännas den stora massan af folket, i erkänsla för dessa förmåner ställa sig främst vid utöfningen af den fosterländska pligten, att dugliggöra sig för fäderneslandets försvar och den inre ordningens upprätthållande. Fosterlandskärlek finnes hos alla, men bör väl visa sig starkast hos dem, som hafva mest att förlora vid brandskatt, sköfling och anarki. Å andra sidan är det ju också rättvist och billigt, att den fattige, som har svårast att bära nya bördor, erhåller den lindring värnepligtslagen kan medgifva. Härigenom blefve också den ökade utbildningstiden ej blott en militärisk, utan ock en medborgerlig utmärkelse.

Derjemte kan det icke nog betonas, att när de bättre lottade klassernas söner blefvo sjelfskrifna till den längre öfningstiden, erhöles värnepligtsarmén bättre eliter och en lämpligare stam till stöd och ledning, än hvad som kan påräknas medelst värfning och lottning. Blefve denna sjelfskrifna stam till antalet otillräcklig, då, men först då må värfning, såsom ett oundvikligt ondt, tillgripas. För infanteriet blefve den dock tillräcklig, och hvad special-vapnen angå, så blir det väl hos oss under alla förhållanden nödvändigt, att bilda dem *oberoende af värnepligtslagen*.

Till den militära fördelen kommer äfven den sociala, att när de politiska rättigheterna medföra skyldigheten till längre tjänstetid vid värnepligtsarmén, skall yrkandet på dessa rättigheters utsträckning icke ske utan moget öfvervägande. Slutligen bör icke

förbises, hvad redan blifvit antydt, hurusom det går en rörelse på djupet af det moderna samhället, hvilken allvarligt tillråder, att den fysiska styrkans tyngdpunkt flyttas närmare det område der bildningen och den sedliga ordningen hafva sina trognaste försvarare; och detta kan ske genom en rätt ordnad värnepligtslag.

Någon proposition, grundad på hvad jag här haft äran yttra, skall jag nu icke begära. Jag har blott velat uttala den åsigten, att värnepligtslagen, om den skall erhålla styrka och fasthet, bör, så vidt möjligt är, ålägga skyldigheter motsvarande de medborgerliga rättigheterna, och låta tyngsta bördan falla på dem som bäst kunna bära den. För öfrigt vill jag endast tillägga, att jag, som sagdt, icke kan betrakta Kongl. Maj:ts och Utskottets förslag, oaktadt de förtjenster de ega, annat än som förarbeten till ett bättre, hvarföre jag icke heller kan obetingadt gifva något af dem min röst.

22. Den qvinliga ungdomens helstillstånd och helsovård.

Af D:r SEVED RIBBING.

Prisbelönt täflingskrift.

Forward, forward let us range

Let the peoples spin for ewer down the ringing grooves of change

Thro' the shadow of the world we sweep into the younger day:

Better fifty years of Europe than a cycle of Cathay.

Tennyson.

I.

Vill man gifva ett bestämdt och afgörande svar på frågan i hvad mån fysisk svaghet och sjuklighet hos det uppväxande qvinnokönet förefinnes, måste detta svar naturligtvis icke vara byggt endast på resonsemanger öfver saken utan på obestridliga fakta. Då emellertid denna fråga ännu icke i vårt land varit af sakkunnige personer underkastad någon genomgående pröfning —

ty såsom sådan kan man ej räkna de tidningsartiklar i detta ämne, hvilka tid efter annan varit synliga — är ej heller det för densammas utredande nödiga förarbetet ännu vidtaget. Följande uppsats är därför endast ett försök att genom nu tillgängliga källor söka erhålla en så stor visshet som möjligt.

För utrönande af den fulla sanningen fordras i främsta rummet en god och väl uppställd statistik, hvilken utvisade förhållandet mellan antalet sjuke män och kvinnor, mellan de olika sjukdomsformerna hos båda könen, mellan sjukdomarne under patienternas olika ålder, och dessutom uppgåfve huruvida dessa förhållanden under längre tider varit desamma, eller om och i hvad mån de ändrats under tidernas lopp. Den borde dessutom jämföra samhällsklasserna, samt förmögenhetens, bildningens och lefnadssättets inflytande på helsotillståndet.

Materialet till en sådan statistik finnes ännu ingenstädes samladt. I större städer der veckouppgifter om sjukdomstillståndet offentliggöras, intagas deri endast de akuta sjukdomarne. Mortalitets-statistiken kan vid dessa forskningar ej heller användas. Om ock »svagheten och sjukligheten» kan föranleda samt bidra till de dödande sjukdomarne, kommer dock aldrig denna första orsak att upptecknas.

Af ej obetydligt värde vore deremot en fullständig bearbetning af det materiel, som finnes uti våra sjukvårdsinrättningars journaler samt uti brunns- och badinrättningarnes dagböcker; ett arbete som dock fordrar långt mera tid än vi för närvarande kunna disponera, så mycket mera som de ursprungliga uppgifterna i många hänseenden behöfde ändras och fullständiggöras.

En annan möjlighet att få goda utgångspunkter för denna frågas bedömande skulle man erhålla, om flera erfarne, praktiserande läkare, arbetande under olika förhållanden, antecknade hvarje af dem behandladt sjukdomsfall, samt några korta data angående patientens samhällsställning, sjukdomens orsaker o. s. v.

Då emellertid erhållandet af sådana omfattande uppgifter ännu endast är ett önskningsmål, hafva vi genom några ungefärliga beräkningar af ofvan antydda art sökt bilda oss en grund för den uppfattning af frågan, hvilken vi uti det följande komma att framställa. Och för att ernå den största möjliga fullständighet, skola vi betrakta förhållandena sådana de förekomma såväl hos den bildade och bergade samhällsklassen som hos den kroppsarbetande befolkningen, dervid särskiljande de olikheter, hvilka förefinnas för dem båda, beroende på deras vistelse i stad eller å landsbygden.

Det är ett vanligt förhållande att äldre personer förklara vår tids ungdom betydligt svagare till kropp och helsa än fallet var med deras samtida. Mycket af detta påstående måste väl skrivas på de gamles håg att öfverskatta förtjensterna hos den tid, då de sjelfva voro verksamma. En viss grad af sanning kan dock ej fränkännas deras åsikter. De vinna ock stöd genom uppgifter uti gamla memoirer, der t. ex. omtalas huruledes fruntimrens uppfostran för omkring hundra år sedan hufvudsakligen afsåg att utbilda goda husmoderliga egenskaper samt någon färdighet uti finare handarbeten, under det läsning och musik nästan uteslutande föll på gossarnes lott *). Att under ett sådant lefnads-sätt den friska och härdande sysselsättningen i kök och visthus mer än motvägde snörlifvens och styfkjortlarnes helsofiendtliga inflytande, torde man kunna antaga.

Ett ännu viktigare stöd för åsikten om den tilltagande svagheten finner man i flera medicinska författares uppgift, att bleksot (*Anæmia, Chlorosis*) skulle vara en sednare generationers sjukdom, eller åtminstone ofantligt tilltagit i frevens under nyare tider, Så t. ex. uppgifver en våra dagars gynekolog, *Gaillard Thomas* **), det denna sjukdom af föregående seklers bästa för-

*) Liljebjörn, Hågkomster af forna dagars tänkesätt. sid. 13.

***) Th. Gaillard Thomas. Lehrbuch der Frauenkrankheiten übersetzt von Jacquet. Berlin 1873, sid. 635.

fattare så litet uppmärksammas, att *Sydenham* affärdar densamma med en beskrifning på 10 rader.

Först genom *Fr. Hoffmann* i förra seklet samt sedermera genom 19:de århundradets forskare har sjukdomens begrepp och patologie blifvit utredd.

Sjelf förklarar *Thomas* att bleksoten är särdeles allmän inom alla civiliserade och på ett högt kulturstadium befintliga länder.

Vända vi oss till vårt eget land finna vi det *Huss* efter samlande af uppgifter från en mängd läkare i Sveriges olika provinser kommit till den slutsats, att bleksoten har med en förvånande fart uppträdt under senaste tre till fyra årtionden, samt blifvit såsom det tyckes allt allmännare bland landsbygdens befolkning För femtio år sedan var bleksot visserligen en i vårt land ej okänd sjukdom, men den var högst sällan förekommande, och då den förekom, var det bland städernas innevånare och inom de förmögnare samhällsklasserna. Jag har hört äldre läkare omtala, att de ej iakttagit denna sjukdom bland landtbefolkningen förr än omkring 1830-talet. Sedan den vid denna tidpunkt börjat visa sig, tilltogo de af densamma förekommande fallen så hastigt i talrikhet, att läkarne redan vid medlet af 1840-talet uppgåfvo den vara en bland de allmännare sjukdomarne. Nu för tiden är den, jemte magsyran, den allmännaste folksjukdom i vårt land *)»

Emot dessa uppgifter skulle man dock kunna ställa en anmärkning af *Björnström*, hvilken, sedan han skildrat äldre svenska läkares påståenden om skörbjuggs allmänna förekomst samt mineralvattens verksamhet mot densamma, yttrar: "Då bleksot den tiden icke alls nämnes, men deremot beskrifningen på en af skörbjuggens många former aldeles passar in på densamma, så torde man i denna förändring af namn på samma sjukdom böra söka kanske den viktigaste orsaken dertill, att bleksoten synes vara

*) M. Huss. Om kaffe; dess bruk och missbruk. Stockholm 1865, sid. 54—55.

en senare tiders sjukdom och att den blifvit allmän i samma mån, som skörbjuggen blifvit sällsynt.”*)

För vår egen del anse vi att ofvannämnda olikartade omdömen ganska väl kunna förenas samt att slutsatsen då skulle blifva: bleksot har i forna tider förekommit sparsammare samt under namnet skörbjugg; i vår tid åter förekommer den känd under sitt rätta namn samt mycket allmänt.

Enligt senaste årsberättelser från 1866 — 1870 öfverensstämma mer än 40 läkare i rikets samtliga provinser i att förklara bleksot såsom en särdeles vanlig sjukdom. Då speciellare uppgifter derom gifvas, säges det uttryckligen, att den är förherrskande hos det qvinliga könet.

Kan detta sägas om landsbygdens ungdom, måste förhållandet vara ännu sämre inom de större städerna. Också hör man der från snart sagdt hvarje familj klagomål öfver sjukdomar och krämpor af alla slag, och om än det manliga könet ej är utan andel deri, tages dock priset af de unga flickorna. Derföre höra bland dem brunns- och badresor, gymnastikordinationer, jernkurer m. m. till ordningen för dagen, oaktadt man i många fall visst icke skyndar att söka bot. Härtill kan också läggas det bedröfliga förhållande, att våra gynekologers blomstrande praxis till en ej obetydlig del utgöres af unga flickor.

Vända vi oss så till de lägre samhällslagren inom städerna, kunna vi icke förvåna oss öfver att helstillståndet der ej är gynsamare. Också se vi en mängd qvinnor af alla åldrar med mer eller mindre svåra lidanden söka hjälp och understöd i våra sjukvårds- och barmhertighetsinrättningar.

Såsom vi ofvan hafva nämnt synes oss statistiken vara det enda tillförlitliga medel att bevisa ifrågavarande förhållanden. Vi hafva derför samlat de knapphändiga uppgifter som finnas att tillgå, och vilja här nedan meddela dem.

*) J. Fr. Björnström, Svenska Helsokällors äldre historia II. Upsala Läkarförhandl. 2 Bd. 4 h. sid. 319.

Under qvinquenniet 1866—1870 vårdades å Sveriges samtliga länslasarett 1,104 qvinliga patienter med *sjukdomar i sexuela organerna* (manliga patienter af samma kategori 740).

Under samma tid och å samma lokaler vårdades 710 *qvinor behäftade med kräftsjukdom* (628 män) 316 *qvinor med tumörer af andra slag* (290 män).

Vid rikets större brunns- och badanstalter, från hvilka uppgifter insändas, vårdades under samma period för bleksot 7,636 patienter. Tyvärr saknas specification öfver de olika könens andel i denna betydliga siffra; men det är antagligt att här liksom annorstädes qvinnokönet räknade den högsta numerären. Mera bevisande äro de siffror som utmärka antalet af patienter, hvilka för lidanden i könsorganerna sökt bot vid ofvannämnda anstalter. På samma qvinquennium förekomma 125 män samt 2,060 *qvinor*.

Enligt statistiken från allmänna elektricitets-inrättningen i Stockholm vårdades derstädes under femårsperioden 1866—1870 345 män och 413 *qvinor*, deraf från 11—20 år 18 män, 23 *qvinor*; 21—40 år 143 män, 180 *qvinor*.

Å Gymnastiska Centralinstitutet vårdades under samma tid 778 män, 690 *qvinor*; deraf voro från 11—20 år 163 män, 207 *qvinor*; från 21—40 år 287 män, 207 *qvinor*.

Å Mediko-Gymnastiska institutet i Göteborg vårdades från anstaltens stiftelse 1867 till 1870, 455 män, 382 *qvinor*; deraf 11—20 år 37 män, 159 *qvinor*; mellan 21—40 år 232 män, 136 *qvinor*.

Å Gymnastiskt-Ortopediska institutet behandlades under ifrågasvarande qvinquennium 616 män och 1,425 *qvinor*; deraf från 7—15 år 111 män, 501 *qvinor*; 16—20 år 72 män, 230 *qvinor*; 21—30 år, 80 män, 184 *qvinor*.

Vid Medikopneumatiska anstalten i Stockholm behandlades under de fem ofvannämnda åren 1,764 män och 1,777 *qvinor*;

deraf mellan 11—20 år 139 män, 298 kvinnor; mellan 21—40 år 800 män och 835 kvinnor.

Å Stockholms sjukhem hafva från anstaltens öppnande till och med 1870 blifvit intagne 11 män och 55 kvinnor*).

För att gifva ett begrepp om sjukligheten bland det upp-
växande kvinliga släktet relativt till mankönet och till öfriga
åldrar ega vi tyvärr endast en högst obetydlig statistik, samlad
af oss sjelfva under en tid af närmare 2 år inom en af Sveriges
mera välmående bygder.

Hela antalet sjuka, som infann sig i behandling (patienter
tillhörande dentistpraktiken samt den s. k. mindre kirurgien
undantagne) utgjorde 2,300. Af dem voro uti åldern 10—30 år
312 män, 405 kvinnor.

Bland dessa förekom bleksot hos 213 kvinnor och 40 män;
katarrh i ventikel och tarmkanal hos 68 män och 50 kvinnor;
rheumatism hos 30 män och 20 kvinnor; lungsjukdomar hos 43
män och 31 kvinnor; ben- och ledgångssjukdomar hos 7 män och
3 kvinnor; genitalsjukdomar hos 6 kvinnor, 2 män; hjertfel hos
13 kvinnor, 11 män; magsår hos 7 kvinnor, 1 man; tumörer hos
12 kvinnor, 3 män.

Men om någonsin den satsen eger sanning, att siffrorna
måste tydas och förklaras, så är det här. Och synes som skulle
flera rätt viktiga slutsatser kunna dragas ur ofvanstående upp-
gifter.

Vända vi oss först till lasaretsstatistiken finna vi de trenne
sjukdomsgrupperna *kräfta*, *tumörer* samt *genitallidanden*, alla
representerade af ett större antal kvinnor än män. Härvid bör
tillika ihågkommas att kvinnan alltid mer ogerna än mannen an-
förtror sig åt den offentliga sjukvården, samt att, då hennes
förmåga att betala lasaretsvård är ringare än mannens, och då
en minskad arbetsduglighet hos henne ej så lätt rubbar existensen

*) Sveriges officiella statistik; Sundhets Kollegii underdåniga berättelse för
åren 1866—1870.

hös familjen, som om den drabbade mannen och fadren, skäl ej saknas att antaga det ett relativt till männen ännu större antal kvinnor, än af ofvannämnde siffror synas, tillbringa sitt lif under en större eller mindre grad af sjuklighet. Man kan dock här med rätta invända att lasaretsstatistiken ej sysselsätter sig med det "*uppräxande qvinliga släktet*". Giltigheten af denna invändning vidgå vi fullständigt, likväl med de tillägg, att dessa sjukdomar som under en sednare lifsperiod tära på kvinnans lifskraft ej sällan, såsom vi nedan skola visa, äro grundlagda under uppväxtåldern.

I fullständig samklang med lasaretsstatistiken stå uppgifterna från brunns- och badinrättningar samt från Stockholms sjukhem, hvilket under de tre första åren af sin tillvaro togs i anspråk af 5 gånger så många kvinnor som män.

Lasareternas klientel utgöres som bekant hufvudsakligen af de fattigare klasserna, och den uppgifna statistiken kan sålunda anses som ett uttryck af tillståndet inom desamma. Brunnsorterna samt sjukhemmet anlitas af alla klasser utan synnerlig öfvervigt för någon särskild.

Vända vi oss till de i ekonomiskt hänseende bättre lottade, finna vi ett uttryck för helsotillståndet bland dem uti uppgifterna från de gymnastiska instituten. Väl veta vi att ett ej obetydligt antal gratispatienter äfven här erhålla behandling och vård, men dessa utgöra dock en minoritet så ringa att den ej rubbar det allmänna omdömet.

Vi se då att Gymnastiska-Central Institutet i Stockholm samt Mediko-Gymnastiska-Institutet i Göteborg båda hufvudsakligast besökes af manspersoner, en sak som lätt förklaras, då vi betänka damernas ovilja mot gymnastikens fordran på regelbundna besök, vanligast om morgnarne, mot de toilettändringar som dervid äro nödvändiga m. m. Men detta oaktadt se vi på båda dessa institut den qvinliga ungdomens numerär (11—20 år) betydligt

öfverstiga mankönets af samma ålder. Under åldersperioden 21—40 år återtager mankönets öfvervigten.

Det gymnastiskt-ortopediska institutet i Stockholm har under alla åldrar ett större antal patienter bland kvinnokönet. Äfven här märkes dock den största öfvervigten hos den qvinliga ungdomen mellan 7 till 15 år. Under 16—20 år minskas öfverskottet något och under åldern 21—30 år ytterligare.

Alla dessa anstalter mottaga till vård patienter, hvilka i ordets strängaste mening kunna anses lida af "svaghet och sjuklighet". Bleksot och blodbrist, hufvudvärk, nervösa åkommor af alla slag samt ryggradskrökningar bilda en hufvudpart af de behandlade sjukdomarne.

Den slutsatsen torde derföre ej vara för djerf, att hos de bildade klasserna njuter den manliga ungdomen under uppväxtåldern af en bättre helsa än den qvinliga. Sednare åter, då den unge mannen valt sitt yrke och qvinnan i flertalet fall inträdt såsom maka och husmoder i eget hem, förändra sig förhållandena till hennes fördel.

Mannen måste då genom gymnastikens biträde söka befria sig från det skadliga inflytandet af många sysselsättningar såsom t. ex. embetsmanna- och kontorslifvet, under det att qvinnan genom ett naturligare lefnadssätt och vid de omvexlande hushållsgöromålen ofta öfvervinner den sjuklighet och svaghet som grundlades genom skolålderns och ungdomens ensidiga arbete.

Vi förutse här en invändning mot giltigheten af de slutsatser vi dragit ur de uppställda siffrorna, den nemligen att den qvinliga ungdomens flitigare gymnastikbesök härledas deraf, att föräldrar och målsmän på läkarens inrådan heldre låta flickor upphöra med regulier skolgång och använda behöflig tid på sin helsas vårdande, under det att man för gossarne, hvilkas framtid ju mycket mera är beroende af skolgången, endast i högsta nödfall tillgriper en dylik åtgärd. Sanningen af denna anmärkning kan för vissa fall ej jäfvas. Dock tro vi, med kännedom om

den snart sagdt ängsliga vård en mängd familjer egna sina barn, att, om behof af sjukgymnastik inträder för gossen, äfven han i de aldra flesta fall får begagna sig deraf. Vore därför sjukligheten bland båda könen lika stor, skulle de anförda uppgifterna helt säkert fått ett annat utseende.

Den Medikopneumatiska anstalten räknar för ofvannämnda femårsperiod ungefär lika många besökande af det manliga som af det qvinliga könet. Men liksom annorstädes se vi åldersklassen 11—20 år betydligt talrikare representerad af qvinnokönet. Under åldern 21—40 år förekomma könen till lika numerär. De sjukdomar, hvilka företrädesvis vid denna anstalt behandlas, eller respirationsorganernas olika lidanden, visa sig äfven genom denna statistik vara något mera gängse hos den qvinliga än hos den manliga ungdomen.

De olika samhällsklasserna äro vid denna anstalt ungefär lika talrikt representerade.

Mera uteslutande för de mindre bemedlade arbetar den Allmänna Elektricitetsinrättningen, hvilken, såsom bekant, till en betydlig del anlitas för lidanden i nerv- och muskelsystemet. Här är skilnaden mellan män och kvinnor ej synnerligen betydlig; dock öfvervinner qvinnokönet såväl i slutsumman som inom de flesta åldersklasserna.

Hvad slutligen den lilla privata statistik beträffar, hvilken vi bifogat, visar den att sjukligheten hos det uppväxande qvinnokönet förhåller sig till den hos mankönet ungefär som 4 till 3, att bleksot förekommer ungefär 6 gånger så ofta hos qvinnan som hos mannen, samt att hvar tionde patient som hos läkaren söker råd är en ung kvinna med denna åkomma.

Vi tro ej att denna statistik framställer något undantagsförhållande utan tvärtom, det många af Sveriges läkare skulle vid likartad beräkning komma till ungefär enahanda resultat,

naturligtvis under medgifvande af vexlingar beroende på olika folkseder och förhållanden å skilda orter.

Såsom en anmärkning tillåta vi oss här att anföra det våra ofvan samlade uppgifter icke i någon mån rubba den kända sanningen att dödligheten är större bland män än bland kvinnor. Dödsorsaker finnas för männen rikligare uti de akuta sjukdomarne samt uti olycksfall af alla slag, hvilka företrädesvis drabba dem.

På grund af hvad ofvan är visadt, anse vi att hos den kvinnliga ungdomen bland fattiga och rika, i stad och på land, råder en ej obetydlig sjuklighet, hvilken är allmännare än hos den manliga ungdomen och efter all sannolikhet i våra dagar betydligare än fordom.

II.

Då vi nu vända oss till skildringen af de olika orsakerna till ofvannämnda af oss påstådda förhållanden, anse vi lämpligt att anordna orsakerna i den tidsföljd de framställa sig sjelfva allt efter barnets, flickans och jungfruns utveckling.

A. De ärfda anlagen.

Det är för människoslägtet liksom inom djurverlden en känd sak att lika alstrar lika, och en ej så obetydlig del af den svaghet, med hvilken nutidens ungdom laborerar, härleder sig otvifvelaktigt från föräldrarne. Sålunda äro naturligtvis barnen till svaga, utlevade, sjukliga personer födda med kroppar, hvilka ej ega den nödvändiga kraften att motstå alla lifvets helsofiendliga inflytanden. Men ej nog dermed: flera sjukdomar gå antingen direkt i arf eller ock alstra de hos afkomman ett sjukdomsanlag, som under missgynnande förhållanden utvecklar sig till en med föräldrarnes likartad eller beslägtad sjukdom. Äfven fullt friska föräldrar kunna stundom ofördelaktigt inverka på de

blifvande barnens helsa genom oförmåga och okunnighet att vårda sin egen. Under den tid qvinnan väntar att blifva moder, måste hon egna en synnerlig uppmärksamhet åt sitt eget helsotillstånd. Att under denna period, såsom ofta sker, deltaga i alla utmattande och bullrande nöjen eller tvärt om sitta orörligt stilla, att genom stark snörning och andra toalettkonster i det längsta söka dölja sin belägenhet, att behandla alla förefallande små opassligheter efter okunnigt folks föreskrifter, t. ex. med upprepade åderlätningar; allt detta måste inverka skadligt på fostret.

Den arbetande qvinnan uthärdar vanligen lättare de olägenheter som åtfölja hafvandeskapet; och den omvexlande sysselsättningen uti ett hushåll eller vid ett mindre åkerbruk synes ej hafva något ofördelaktigt inflytande på mödrar och barn; från flera slags ensidigt fabriksarbete deremot såsom t. ex. kontinuerlig maskintrampning torde arbeterskan skönas under den tid hon väntar att blifva moder.

B. Den späda barnåldern.

Har nu ett friskt barn blifvit framfödt till världen, förderfvas ej sällan under första lefnadsåret dess helsa genom modrens okunnighet, vårdslöshet och slarf.

Hos höga och låga, hos rika och fattiga finnes nemligen så ringa kunskap om huru ett spädt barn bör vårdas, det man måste förvåna sig öfver att mortaliteten hos de små ej är större än den i verkligheten visar sig. Visserligen kan ej nekas, att på de platser der vårt lands specialister för barnsjukdomarne under årtal sträfvat och arbetat, en viss ljusning i detta okunnighetsmörker skönjes; men pediatrikerns sunda lärdomar glömmas lättare än traditionerna, och den gamla slentrianen fortlever öfverallt, synnerligen i de aflägsnare landsorterna.

Såsom några af hufvudfelen uti barnets uppfostran vilja vi anföra:

På många orter och bland många ekonomiskt oberoende familjer har den seden inrotat sig, att mödrarne sjelfva aldrig

eller åtminstone högst sällan amma sina barn. Då följaktligt följaktligen en mängd ammor behöfvas, måste dessa ej sällan tagas från tagas från kommuner hvilka utmärkt sig genom fattigdom, sedeslöshet oeslöshet och socialt elände, och man kan redan på grund häraf ej ställa någotställa någon gynsam prognos för ambarnets helsa. För att undvika obndvika obehaget af att taga en ny främmande qvinna i sitt hus, låter mäs, låter man i familjerna ofta ett yngre barn ärfva amman efter ett äldre ett äldre, som afvänjes vid det yngre barnets födelse, ett förfaringsäörforingsätt som ej heller är sanitärt, då man vet, att en amma helst bna helst bör hafva födt sitt barn vid ungefär samma tid som det, hvilket ho hvilket hon skall uppamma kommit till verlden.

Har man nu erhållit en amma, öfverlemnas ofta åt henita åt henne barnets hela skötsel och man litar i detta hänseende, det önde, det ömtåligaste och ansvarsfullaste på jorden, helt och hållet på hållet på en person, hvars moralitet i många fall är tvetydig. Följden Följden af denna ovarsamhet blir naturligen eller kan åtminstone blifva de blifva den, att barnen vanvårdas och sjuklighet framkallas. Ofta bryr mäs bryr man sig då icke om att tillkalla läkare, emedan "det icke är goicke är godt säga hvar en sådan liten en är sjuk"! Förmågan att diagnostt diagnostisera och behandla barnsjukdomar fränkännes ofta läkaren undkaren under det att barnmorskor, gamla "ältfruar" fritt qvacksalfva med dfva med det sjuka barnet. Härtill kan läggas att på flera orter icke brukricke brukas att låta ammor undergå sundhetsbesigtning, så att de svåras de svåraste och obehagligaste sjukdomar kunna genom dem införas i fiföras i familjen.

Ett annat bland felen i det späda barnets uppfostran pffostran är den s. k. *artificiela uppfödningen*. Enligt vår erfarenhet saknshet saknas åtminstone uti 9 familjer bland 10 kunskaper om huru ett bauru ett barn skall rationellt d. v. s. med minsta möjliga skada uppfödas utöpfödas utan modersmjölk. Det vanligaste förhållandet är att man till man till en början gifver barnet en för mycket utspädd eller ock på andek på andra ställen en alltför koncentrerad gräddstark komjolk, vanligen vanligen af oriktig temperatur, hvilken hålles i en så kallad diflaska, hvalaska, hvars

sugrör barmgrör barnet sedan dag och natt har i sin muu. Ganska snart surnar mjöärnar mjölken; flaskan rengöres aldrig fullständigt, och mjölk-syran insugrån insuges uti kautschukrör och korkar så att den inom kort aldrig kan ldrig kan derifrån riktigt aflägsnas. Tidigt börjar man gifva barnet vällärnet vällingar af olika stärkelsearter, och när så digestionsorganerna rganerna lida, tillgripas efter egen ordination allehanda s. k. torskmedicinerskmedicin. Under dessa experimenter förgå tiden, och läkaren, som slutligem slutligen tillkallas, finner uti den förstörda organismen knappt någon anknågon anknytningspunkt för sina sträfvanden att medelst diet och medicin åteedicin återställa det förstörda. Om ett sådant barn återvinner någorlunda ågorlunda god helse, qvarstår dock ofta för en kortare eller längre tid ingre tid af lifvet svaghet och oförmåga till sund och kraftig utveckling. tveckling.

Om vi Om vi slutligen tänka på den klass af barn hvilken öfverlemnas tilllemnas till s. k. fostermödrar, eller hvilkas mödrar lefva under så tryckanå tryckande fattigdom att de ej kunna tillbörligt lifnära sig sjelfva ochjelfva och följaktligen ej heller sina späda barn, se vi här en den hemskæn hemskaste tafra som någonsin kan träffa människovännens blick. Förlick. Förhållandet har i gripande ord blifvit skildradt af flera pediatrici, ediatrici, hos oss bland andra af Abelin i hans tal om dödligheten blandeten bland späda barn, till hvilken skrift vi derföre hänvisa.

C. D C. Den senare barnåldern.

Har n Har nu barnet en gång kommit lyckligen och väl öfver dibarnsåldenibarnsåldern, återstår det en svår och farlig period eller afvånjningen. änjningen. Här gäller äfven hos de flesta en bedröflig okunnighet om det om de enklaste fysiologiska lagar. Sålunda sker sällan öfvergängenfvergången till vanlig föda på ett sundt och naturligt sätt, d. v. s. n. v. s. man öfvergår ej från moders- och ammjölken till komjöldiet njöldiet utan barnet måste genast söka sin näring uti ganska olämpliga lämpliga rätter. Efter som "mjölk icke är mat" fylles barnets mage med nage med stadiga mjölkvällingar, smörgås, stora kvantiteter svag buljong o. uljong o. s. v. allt till skada och fara för digestionsorganerna. De sjukdode sjukdomar som nu uppkomma skyllas på "tandsprickningen"

och betraktas såsom nödvändiga, hvarför äfven nu läkaren ej i tid tillkallas.

Många fattiga familjer som vid barnets afvänjning icke hafva annan kost att bjuda det än familjens vanliga, bestående af groft bröd, potatis, sill och salt fläsk samt den nödvändiga nationaldrycken kaffe, äro i detta afseende att djupt beklaga och kunna ej så hårdt drabbas af förebråelsen för oförstånd och brist på god vilja som fallet är med de bättre lottade mödrarne.

Äfven under en fortskridande utveckling skadas barnet ej obetydligt genom olämplig diet, hvilken ofta yttrar sig i brist på ordentliga måltider och ordentliga rätter. Barnet erhåller vid hvarje stund på dagen smörgåsar, brödbitar samt allahanda finare bakverk, så att det vid de ordinarie måltidsstunderna saknar aptit för den starkare föda hvilken dervid kommer på bordet.

Utom i matordningen syndas af de flesta föräldrar i afseende på barnens bostad. Till barnkammare utses ofta ett af de mindre och sämre rummen i våningen, möbler och mattor der äro gamla, och följaktligen utmärkta reservoarer för dam och smuts. Vädring och luftvexling tillgodoses föga, endast eldningen kan man vanligen ej klaga på; tvärtom verkställes den mången gång till öfvermått.

I afseende på klädedrägten se vi ej sällan öfverdriften åt motsatta håll såsom än en ytterlig klemighet än misslyckade s. k. härdningsförsök. Båda systemen kräfva årligen sina offer.

D. Skolan och dess inflytande.

Vi komma nu till ett viktigt och icke ännu fullständigt bearbetadt kapitel uti barnets utvecklingshistoria. Från ungefär det 6—7 ända till det 15—16 året besöker största delen af Sveriges qvinliga ungdom skolor af olika namn och beskaffenhet; ja rätt många fortsätta ännu längre med studier inom högre läroverk. Under denna följd af år utöfvar läroverket i de flesta

fall ett helsovidrigt inflytande, hvilket lika litet saknas i de offentliga af staten reglementerade skolorna som i de privata.

Oaktadt allt erkännande som Sveriges folkskoleväsende röner af utländningar; oaktadt alla prismedaljer vid verldsutställningar. återstår för oss ännu mycket att i detta fall uträtta. Den aldra största delen af våra folkskolor uppfyller ej ens de rimligaste anspråk på för ungdom sunda vistelseorter. Vi ega uti Öfver-Intendents-Embetets normalritningar goda och ändamålsenliga föreskrifter, hvilka dock tyvärr endast sällan efterföljas. Den seden att i sparsamhetsintresse afvika från dessa föreskrifter har så inrotat sig, att t. ex. uti ett af oss känt fall en arkitekt, som ombads verkställa ritning till en folkskolebyggnad, förklarade att han *vid ritningen* ville iakttaga Öfverintendents-Embetets program; *vid utförandet* skulle det ankomma på kommunen sjelf att på eget bevåg minska salarne. Då uti ofvannämnda normalritningar en luftrymd af 210—250 kubikfot fordras för hvarje barn, är den faktiska verkligheten så långt derifrån att vi af en mängd folkskolor i smärre städer *) och å landsbygden ej veta en enda som består mer än högst 150 kubikfot för hvarje individ. På många ställen är utrymmet mindre. Hvad skall man t. ex. säga om en statens folkskola som inrymmer 137 barn i ett rum hvars kubikinnehåll är föga mer än 7,000 fot, der barnen icke kunna sitta utan till en stor del stå sammanträngda ända in på katedern? Atmosferen blir också sådan, att gamla folkskolelärare, visst icke vanda vid öfverdrifvet frisk luft, känna sig illamående redan på tröskeln.

Dertill kommer att många kommuner af sparsamhetsskäl förlägga sina skolor på platser hvilka äro aldeles otjenliga, såsom uti träsk, på kala sandbackar o. s. v. Ej sällan uppföras byggnaderna synnerligen uselt. Entreprenadsumman är redan vid auktionen nedtvingad så lågt som möjligt, och bygg-

*) Härifrån undantagas några uti senaste tiden uppförda bättre skolhus, t. ex. i Cimbrishamn och Ystad.

mästaren vill förtjena. Har nu en gång ett sådant mästerstycke i skolarkitektur åstadkommit med väggar hvilka vittra, mögla eller genom hvilka vinden fritt spelar, kommer man till inredningen. Ser man här måne de berömda "svenska skolmöblerna"? Ingalunda. Af landtsnickare fabriceras högst olämpliga pjeser; bänkar utan ryggstöd äro nästan uteslutande i bruk; ofta nyttjas äfven bänkar med fasta vidfogade bord, der afståndet mellan bänken och bordet är så ringa, att barnen ej kunna ledigt stå emellan dem, utan vid afgifvande af sina svar nödgas framåtlutade med armbågarne haka sig fast på bordet för att derigenom undgå att falla baklänges ned på bänken. Läger man härtill att förstugor ofta saknas eller äro otillräckliga, att fotskrapor och halmmattor äro okänd lyx, att barnets medförda middagsmåltid förvaras och vid regnigt väder förtäres i salen, dervid alltid något spilles på golvet och blir liggande, att sopning, skurning och vädring ej verkställes på tillbörligt sätt, att eldning också af sparsamhetsskäl minskas "emedan de många barnen värma hvarandra", kan man ej förundra sig öfver att läkaren så ofta anlitas för sjukliga skolbarn.

Uppmärksamma föräldrar hafva flera gånger berättat oss, att sjukligheten hos deras skolbesökande barn alltid är störst de tider på året då största antal barn frekventerar skolan. Vid tillfällen, då många barn pläga uteblifva, t. ex. vid potatisskörden, njuta de qvarvarande af bättre helsa och lefnadsmod.

Skolans läsordning gifver äfven tillfälle till klagomål i sanitärt hänseende. Lästiden varierar efter olika orter och förhållanden; en rätt vanlig anordning är läsning mellan 8—11 f. m., middagslof mellan 11—1 samt läsning mellan 1—4 e. m. En eller två effermiddagar i veckan äro fria, och på dessa dagar fortsättas förmiddagsläsningen uti 4 timmar. Under de två lediga timmarne skall skolbarnet intaga sin medhafda middag. Hvaraf består nu den? Jo af bröd mer eller mindre torrt, i vissa provinser surt, dertill saltadt kött eller fläsk och för mera

förmögna barn smör eller ost. De som ega tillfälle dertill medtaga stundom mjölk, hvilken dock under färden till skolan samt under förvaringen i den qvafva skolsalen blir mer eller mindre sur. På en sådan middagsdiet skall nu barnet lefva under ungefär $\frac{2}{3}$ af året. I vårt lands småstäder äro förhållandena i detta hänseende bättre, emedan skolans hvilotid kan sammanfalla med befolkningens vanliga middagstimmar; i hufvudstaden åter finnas samma olägenheter som å landsbygden, med den olikhet att de der drabba frukosttiden. Vi lemna här ordet och skildringen åt Abelin:

"Innan barnet går till skolan, förtär det en kopp dåligt kaffe med skorpor eller bröd — någon annan föda kommer inom den mindre bemedlade klassen knappast ifråga — till skolan medtages det torrå s. k. skolbrödet eller ock några ören för att i närmaste brödbod köpa ett sådant, men hvilket visst ej alltid sker utan torde tvärtom mycket oftare små karameller tillhandlas.

På denna magra och klena kost skall således barnet lefva ända till dess det efter återkomsten från skolan får sin ofta ganska tarffiga middag, hvilket måhända ej inträffar förr än kl. 3—4, och vid hvilken det ofta till följd af trötthet och hufvudvärk ej förmår äta hvad som bjudes. Att denna diet i förening med 5 till 6 timmars vistande uti överbefolkade och ofullständigt ventilerade skolrum måste framkalla mag- och tarmkatarrer, trög underlivsverksamhet och kloros, eller just de lidanden hvaraf vår skolungdom i allmänhet är besvärad, är alldeles klart"*)).

Till ofvannämnda olägenheter kan man tillägga nödvändigheten att med våta kläder och skodon sitta stilla under flera timmar af dagen, långa och besvärliga skolvägar samt slutligen psykisk öfveransträngning, hvilken sistnämnde faktor i den svenska folkskolan ej heller saknas, alldenstund oförståndiga lärare och

*) Hj. Abelin. Meddelanden från pediatrika kliniken i Stockholm. Nord. Med. Ark. II 3 sid. 13.

fåfänga föräldrar uppmuntra till förstörande täfingskamp mellan barnen.

Efter att hafva skärskådat förhållandena i folkskolan vända vi oss till den högre flickskolan och fästa oss då hufvudsakligen vid tillståndet inom statens normalskola för flickor i Stockholm, dels emedan den är den enda offentliga högre flickskola som vi hittills ega, dels emedan den är den typ, efter hvilken de flesta flickskolor uti hufvudstaden och landsortsstäder bildas.

Med hänseende till läroverkets lokal vilja vi blott anmärka att det för ungefär 2 år sedan utbytte sina gamla, tränga och osunda skolsalar mot nya, rymliga och ljusa. Mot dessa senare skulle väl i afseende på ventilation och uppvärmning en och annan anmärkning kunna framställas men ej allvarsammare än de som drabba alla svenska läroverkshus, hvilka nästan aldrig äro försedda med lämpliga apparater för dessa ändamål.

Granskar man läroverkets läseplan, tränger sig ovilkorligen den frågan fram, huruvida dess pensa kunna af den stora massan elever utan öfveranstängning medhinnas *).

Lärotimmarne uti de mellersta och högsta-klasserna äro 5 om dagen + $\frac{1}{2}$ timma för bönen. Dertill komma 2—4 timmars hemarbete med lexläsning och skriföfningar, hvilket tillsammans bildar den ansenliga arbetstiden af $7\frac{1}{2}$ till $9\frac{1}{2}$ timmar dagligen. Af de flesta flickor användes till musiköfning en tid af ungefär $1\frac{1}{2}$ timma om dagen samt ytterligare flera timmar i veckan för musiklexans uppspelning, danslektioner o. s. v. Finner man nu att redan skolans arbete är för drygt, att hon såsom den enda af sitt slag i hufvudstaden mottager lärjungar hvilka bo temligen

*) Vi egna härvid allt erkännande åt de svårigheter som yppa sig vid hvarje uppställande af ett flickskoleprogram. Föräldrar och målsmän fordra å ena sidan undervisning i många ämnen, i flera språk, och å andra sidan klaga de öfver öfveranstängning; dock utan att deraf låta afskräcka sig från att öka barnets arbete genom ådagalagda musikaliska studier, danslektioner o. s. v. Man ser nemligen hos så många föräldrar ett begär att lysa med sina barn, en önskan att se dem såsom under af kunskaper och vetande. Vi tro fullt och fast, med ledning af erfarenheten, att en skola som utom vanliga ämnen och de tre moderna språken, äfven i sin läsordning inrymde plats åt italienska, skulle inom kort räkna ett ansenligt antal lärjungar.

aflägset, att flickan för sin klädsel och sin skolväg behöfver mer tid än gossen, och att hon tages mera i anspråk för societetslivet, så återstår naturligen icke den ringaste tid för läsning på egen hand, för husliga sysselsättningar eller nödig hvila. Om nu, såsom *Kjellberg* riktigt anmärker*), ett intellektuellt arbete af tolf timmar om dagen anses allt för drygt för fullvuxna personer, måste ett arbete af ofvan anförda quantitet vara öfverdrifvet för flickor mellan 10 och 18 år. Dertill kommer att ett skolarbete genom den noggranna ordning och disciplin hvarmed allt måste bedrivas anstränger mycket mer än en fri och otvungen sysselsättning af samma valör.

Vidare ådagalägger efter vår erfarenhet den unga flickan alltid en högre grad af ambition och pligttrohet i sitt arbete än gossen, hvilkens *laissez-aller* ej sällan räddar honom för öfveransträngningens faror. Derjemte förtjenar anmärkas, att då flickans skoltid numera utsträcker till det 17:e och 18:e året inträffar hennes pubertetsperiod under skolåldern; och det måste anses såsom säkert att flickan under denna evolutionstid är mera känslig för öfveransträngning och tvång än gossen under sin vida långsammare utveckling.

Ofvan anförda förhållanden kunna gälla för de bättre flickskolor, som efter normalskolans mönster upprättats på många ställen; långt sämre gestalta sig anordningarne inom den massa af enskilda läroverk hvilken finnes uti våra flesta städer. Dessa skolor hållas till stor del af personer som äro allt annat än kompetenta för sitt kall. Lokalerna äro usla och osunda, belägna stundom i källarvåningar, stundom flera trappor upp uti smutsiga förfallna hus, der hyrorna äro billiga; af skolmöbler och undervisningsmateriel finnas endast dåliga rudimenter; oriktiga principer i den sanitära behandlingen af flickorna äro allmänt gängse; sålunda låter man dem ofta sitta orörliga på bänken

*) Om våra skolors inflytande. Aftryck ur Upsala Läkaref. förhandl. sid. 25.

(utan ryggstöd) uti 4—6 timmar å rad för att ej genom lofstunder mellan timmarne "störa uppmärksamheten". Vidare söker man ej genom förberedelser å lärorummet minska lärjungarnes hemarbete; tvärtom ju flere och ju längre lexor dess bättre. Ingen under då att föräldrar på landet, hvilka sända sina blomstrande, friska och kraftiga döttrar in till den bästa "pensionen" i närmaste stad, efter några års förlopp återfå dem med en förstörd helse, som hvarken bad- eller brunnsresor kunna återställa.

(Forts.)

23. Konsten i hemmet

af

JACOB FALKE.

Öfversättning.

7. Väggens flyttbara prydnad. — Taket.

I föregående afdelning hafva vi betraktat de estetiska vilkoren för väggens prydnad, med undantag af den prydnad som hänges upp på, fästes vid eller ställes mot densamma. Vi åsyfta dermed tafflor i ramar, gobeliner, vapen och andra fornsaker. Vi vilja nu först söka taga reda på de nödvändiga vilkoren för dessa och vilja derefter öfvergå till att tala om taket.

Påminna vi oss de vilkor, som det dekorativa väggmåleriet, i synnerhet i boningsrummen, visade sig vara underkastadt; påminna vi oss, att detsamma icke är någonting sjelfständigt, utan att det måste i afseende å färg och teckning underkasta sig vissa inskränkningar, som bero på rummets egendomlighet och den allmänna harmonien — påminna vi oss detta, så vill det synas oss

som om våra moderna stafflimålningar befunno sig i uppenbar strid dermed. De uppstå alldeles sjelfständigt i ateliern, utan någon hänsyn till den vägg, som de en gång skola pryda; de bära endast sitt estetiska ändamål inom sig, obekymrade om allting annat. Det kan sålunda icke uteblifva, att de komma i strid med rummets fordringar; ja att de, då de äro ett återgifvande af verkligheten och kräfva att betraktas alldeles för sig sjelfva, egentligen bära denna strid olöslig inom sig sjelfva. I rummet äro de ämnade att vara dekoration och äro dock till sitt upphof och sin afsigt fristående, sjelfständiga konstverk.

En gång var förhållandet annorlunda. Medeltiden, som, om äfven ofta bristfällig i utförandet, likväl följde de riktigaste grundsatserna i afseende på dekoreringsen, kände egentligen alls icke de sjelfständiga, stafflimålningarne såsom prydnader för väggarne. Det är först den moderna konstens framsteg, som skapat denna art och nu gjort den så öfvermäktig att vi måste låta den råda. Vi måste fästa afseende vid den, söka njuta det sköna, den bjuder oss, och så mycket som möjligt försona den med vår grundsats, d. v. s. söka att tillika tillgodogöra taflorna i dekorativt afseende. För detta ändamål måste vi just på ett sådant sätt ordna och sammanställa dem efter deras färgton, efter deras konstnärliga hållning, efter deras storlek samt hålla väggens färg och dekoreringsen i en sådan öfverensstämmelse med dem, att det hela, vägg och taflor tillsammans, ter sig som en blomma eller snarare som en smakfullt ordnad blombukett.

Under för handen varande omständigheter är detta emellertid icke lätt. I första rummet och framför allt är det nödvändigt, att väggen, för att icke sjelf bringa ytterligare oro till de brokiga taflorna, hålles helt lugn och i en färg, hvilken passar till tonen i alla taflorna eller i så många af dem som möjligt, hvilken är neutral och dock snarare höjer än minskar verkan. Den för sådant ändamål erkändt bästa färgen är rödt, och det ett mörkt, blandadt, men hvarken alltför eldrödt eller för brandgult rödt, som

man helst endast omgifver med en infattning, lemnande ytan alldeles fri från mönster. Man kan på sin höjd öfverdraga ytan med ett likgiltigt men likväl stiliseradt mönster, hållet i samma färgton som bottnen, endast något mörkare. Det förstnämnda sättet ser dock i allmänhet mer förnämt ut än det senare. I stället för rödt lämpar sig väl äfven ett mycket uppblandadt och dämpadt grönt, till exempel som grönt té, eller ett mörkt grått. Men med de öfriga färgerna måste man vara försiktig i förhållande till oljefärgstafflor.

Sammanställningen af tafforna, med afseende å den färg i hvilken de äro hållna, är icke heller likgiltig, i synnerhet i fråga om moderna tafflor, hvilka, merendels hårdare, för att icke säga mera skrikande, i motsättningarne och sammanställningarne än de gamla, i allmänhet sakna åtminstone samma behagliga, milda harmoni. Vare sig nu att det beror på en afsigtlig konst eller på åldern, men sannolikare på begge delarne, säkert är, att de gamla tafforna genom sin hållning, sin mildare ton, till och med vid stor liflighet, genom sitt ofta verkligen förnäma lugn, för ett konstnärligt bildadt öga bidraga ojemförligt mycket mera till harmonien i rummet och äro vida lättare att passa in. Med ett par goda, gamla porträtt från sextonde eller sjuttonde århundradet kan man snart nog pryda ett rum mycket bra, förutsatt, att man icke derjemte har väggar och möbler hållna i vanlig brokighet. Med vanliga moderna tafflor deremot, sådana som de öfvergå från utställningarne till våningarne, måste man, om man nemligen vill hafva en prydnad för rummet i ordets verkliga mening, gifva noga akt derpå att man icke sammanför tafflor af kall och varm färgton, icke dem som äro ljusst och mörkt hållna, eller i motsatta stämningar, oafsedt att de äfven böra låta ordna sig väl och symmetriskt efter sin form: allt omständigheter, som konstnären i sin atelier hvarken tänker eller kan tänka på.

Konstälskaren och samlaren förbiser dylikt blott alltför lätt. Han tänker på det enskilda föremålets skönhet och njuter deraf.

Detta är jemväl en berättigad ståndpunkt, ty stafflimålningen är afsedd endast därför, men då har den i sjelfva verket också sin plats endast på staffliet, icke på väggen. Vilja vi pryda denna dermed, så träder hänsyn till dekoreringsen in i sin rätt. Å andra sidan går man för långt, när man med en eller flera taflor täcker till väggen så fullständigt, att det ej längre blir något utrymme öfrigt för en arkitektonisk eller dekorativ indelning och infattning. Så har till exempel skett i stora salen i dogepalatset i Venedig, der "yttersta dören" af Tintoretto ensam helt och hållet upptager en stor vägg, under det att på andra sidan två nästan lika ofantliga taflor endast äro skilda genom smala guldlistor. Här verka taflorna såsom sådana, dessutom dystert och tungt efter denne mästares art, men salens skönhet får icke göra sig gällande eller finnes egentligen icke alls. Vi hafva taflor men ingen prydnad.

En omständighet förbises vanligen nu för tiden i afseende å de taflor som pryda väggarne, det är nemligen ramens lämpliga form. Icke som om man ej lade någon vikt vid ramens skönhet eller prakt; tvärt om, den är blott alltför ofta det bästa, ja det enda värderika, på taflan. Men konstnärerne hafva i fråga om dess form fört oss på en origtig väg. Målaren tänker dervid icke på något annat än att afsöndra sin tafla och förhindra andra, möjligen i närheten varande föremål, att jemväl utöfva någon inverkan på åskådaren. Hans sträfvande är därför att sätta sin tafla så att säga i en låda, att låta kanten träda fram så mycket som möjligt och lägga taflan alldeles nere i djupet. Åskådaren skall derigenom se in i taflan. För ytterligare afsöndring tillkommer vidare den fullständiga förgyllningen, som blott alltför väl uppfyller detta ändamål. Den höga ramen har emellertid en stor olägenhet. När taflan hänger på en sidovägg, och det är ju den bästa dagern, kastar ramen en slagskugga öfver målningen, hvarigenom denna till hälften eller under vissa omständigheter helt och hållet insvepes i mörker. Dermed är då visserligen hela den vackra afsigten med afsöndringen tillintetgjord.

Det motsatta förfaringssättet är därför mycket riktigare, att förlägga taflan från djupet till ramens höjd och låta denna i profilerade afsatser stupa ned åt yttersidorna, åt väggen till. Derigenom föres taflan fram i dagern, fram för ögat, och, i det ramen ansluter sig till väggen, åstadkommes en förbindelse och undanrödjes det skarpa afstånd mellan ramen och väggen, som ser så illa ut. Från äldre tider finnas ännu i behåll flere ramar af detta slag, i synnerhet för mindre och finare taflor. Men vill man icke gå så långt, måste man dock åter hålla infattningen mera platt, såsom de gamle allmänt gjorde det.

Ej heller med förgyllningen torde det förhålla sig så alldeles riktigt. Den förgyllda ramen gäller i viss mån som ett universalmedel, den måste förhöja hvarje tafla, om ej rent af göra den dåliga bra. Men den är ingalunda alltid fördelaktig och ingalunda alltid en prydnad för väggen. De förgyllda ramarne gifva en glans, som understundom är rätt välgörande, och besticka ett vanligt öga, i det de låta rummet se rikt ut, men de utöfva icke sällan en hård verkan och tillintetgöra all ädlare harmoni. Huru välgörande, lugn, ja förnäm, ter sig deremot icke under vissa omständigheter en väl profilerad, svart eller mörkbrun ram, som möjligen i sin inre kant omgifves af en helt smal guldlist. En sådan ram är jemväl, såsom hvarje konstvän vet, ingalunda ofördelaktig för taflan, ja understundom bestämdt att föredraga framför en förgylld. Det visste äfven de gamle mycket väl, hvilka endast småningom hafva infört förgyllning. De gammaltyska taflorna tyckas delvis hafva varit afsedda för röda ramar, ty på gamla miniatyrer, som framställa det inre af rum, finna vi ej sällan på väggarne taflor i röda ramar, på hvilka man ser fina guldornament. Det kunde vara värdt ett försök om man ej skulle kunna med fördel åter införa dylika ramar. I alla händelser måste vi sätta gränser för förgyllningen samt helt och hållet förändra principen för de moderna ramarne.

De taflor, om hvilka vi hittills talat, hafva endast varit oljefärgstaflor. Helt naturligt uppkastas nu den frågan, huru man då bör gå till väga med kopparstick, litografier, fotografier och dylikt. Vi tillstå först och främst, att alla dessa mångfaldigande konster icke hafva sin plats på väggen, utan i portföljerna. Svart och hvitt äro icke några egentliga dekorationsfärger. Men skall det nu en gång vara som bruket är nu för tiden, så må man åtminstone söka göra det så bra som möjligt. I motsats till målningar fordrar denna art snarare en ljus eller mellanljus vägg än en mörk, och blått t. ex., som icke passar för några oljefärgsmålningar, är här icke blott tillåtet, utan fördelaktigt. Det fula i den breda hvita pappersranden blir mindre hårdt mot den ljusa väggen. Om man kan välja mellan olika kopparstick, bör man föredraga dem, som hafva kraft och djup, framför de svaga, dem, som äro färglagda, framför dem, som icke äro det. De senare äro blott teckningar och såsom prydnader betraktade utan all verkan; de bilda endast fläckar på väggen. Vill man hänga dem på väggen, får man icke betrakta dem som prydnad för rummet — ty det äro de icke —, utan man måste nöja sig med att njuta af dem enbart, med teckningens skönhet. Med rätta håller man ramen enklare vid kopparstick än vid oljefärgstaflor: breda förgyllda ramar skulle endast göra det onda än värre, under det att mörka ramar äro fördelaktigast för kopparsticket. Bättre än kopparstick äro brokiga aqvareller, och det desto mer ju djupare och mera mättade de äro i färgen; men jemväl här verkar den hvita randen, som konstnären ogerna afstår från, endast störande på väggen.

Till en prydnad af mera konstnärlig betydelse återvända vi med gobelinserna, det vill säga väfnader med figurliga framställningar, hvilkas enda uppgift från början är att vara väggprydnad. Men de moderna gobelinserna, de från de kejsrerliga fabrikerne i Paris och Beauvais, de enda nästan som ännu finnas till, hafva lemnat just denna uppgift å sido och eftersträfvat såsom sitt enda

mål att efterlikna oljefärgstaflor. Ju mer de uppnå detta mål, desto mera förfela de sin egentliga bestämmeelse; de blifva sjelfständiga och infoga sig ej längre i rummets harmoni. De äldre flandriska väfnaderna togo mycket mera hänsyn till dekorationen, därför äro de äfven merendels omgifna med rikt prydda infattningar, under det man sätter de moderna i ram; de voro redan från början, att döma af kartongerna, mildare i färgen, och tiden har ännu ytterligare dämpat och mildrat deras verkan. Samma förhållande eger rum med de äldre fransyska gobelinerna från sjuttonde äfvensom i synnerhet från adertonde århundradet, från Watteau's och Boucher's tid. De verka därför nästan såsom dekorativa väggmålningar, om ock ej genom teckning och perspektiv, så likväl genom den dämpade och derigenom milda harmoniska färgstämningen. Många gobeliner från sextonde århundradet, såsom t. ex. de i Rom i Vatikanen, hafva väl ännu helt och hållet bibehållit sin ursprungliga kraft. Dessa egna sig naturligtvis med sina stora figurer och dramatiska scener icke för boningsrum; de skulle göra dem i högsta grad oroliga, ja otrefliga. Men de voro ej heller alls afsedda dertill, utan till att vid utomordentliga tillfällen pryda storartade festrum.

Om man ser bort derifrån, kan man väl ännu använda äldre gobeliner tillsammans med en gammalmodig inredning, isynnerhet om tiden gifvit dem en lugnare och mildare stämning, vare sig att man inpassar dem på rätt ställe i väggen eller att man använder dem till förhängen framför dörrarne. De gälla och verka såsom fornsaker ur målerisk synpunkt.

I allmänhet äro fornsaker af alla slag ur dekorativ synpunkt utmärkt lämpliga att använda till väggprydnad. Tiden har öfverdragit dem med den försonande patina, som gör att äfven olikartade och i stilistiskt hänseende skiljaktiga föremål lättare låta sig förenas. Man måste dock, vid en sådan mångfald af material, färg, form och ändamål, ovilkorligen vara angelägen om en lugn bakgrund: ville man till sådana föremål jemväl hålla väggen brokig

eller rent af öfverdraga den med ett mönster i guld, så uppstode oro och förvirring. Jemväl måste man taga sig till vara för öfverlastning och ordning, ty eljest kunna de vackraste saker i verlden ej förekomma ett intryck af antiqvitetshandel. Framför allt måste man bemöda sig om en god anordning, ställa de utmärktaste föremålen i den bästa dagern på de främsta platserna, ordna de mindre utmärkta föremålen deromkring och ställa grupperna i symmetrisk ordning sins emellan, ställa underafdelningarne i ett underordnad förhållande till hufvudafdelningen, så att det spridda åter framstår såsom ett helt. Det likartade bör sammanställas efter färg och form eller ock ställas mot hvartannat, vapen böra ordnas i form af troféer eller på annat lämpligt sätt, men enkelt och icke sökt; man bör undvika luckor, som se ut såsom brister i anordningen. Men i främsta rummet måste man se till, att fornsakerna icke äro betydelselösa, icke äro värdelöst kram, och att, om de ock ej kunna göra anspråk på något högre konstvärde, de dock åtminstone uppfylla ett dekorativt ändamål. Då kunna rum, som äro prydda på detta sätt, åstadkomma ett måleriskt, högst intagande, ja tjusande intryck; de göra intryck af fulländning, ty till dekoreringsen hafva fogats skatter af sann konst.

Ett måste dock ytterligare komma till, för att fullända den konstnärliga harmonien i rummet, och det är ett mycket viktigt moment, nemligen *taket*. I den nordtyska borgerliga bostaden försummas taket nästan helt och hållet och är vanligen helt enkelt hvitlimmadt, äfven då väggarne äro praktfullt utstyrda. Äfven i södern plägar man merendels egna taket så litet prydnad som möjligt och lemna den ojemförligt större delen af dess yta hvit och utan någon prydnad. Några i grått målade, falska stucklister och ornament, en liknande stjerna i midten och, när det skall vara som bäst, litet förgyllning dertill, det är hvad som ofta lägges öfvanpå all den prakt, som användes på väggar, golf och möbler. Och dock finnas ganska många skäl för att med särskild förkärlek ihågkomma taket, som i ostördt lugn utbreder sig öfver oss,

som icke beträdes af fötterna, icke skymmes af möblerna, icke störes af de för väggarne vanliga prydnaderna. Vi kunna visserligen blott alltför ofta åberopa mörkret i våra bostäder, och vi måste äfven ihågkomma, att taket, som hvilar öfver våra hufvuden, icke får göra ett intryck af tyngd, utan snarare af lätthet eller trygghet; men det hindrar icke, att man utbreder en rik prydnad deröfver, blott man iakttager de regler, som föreskrivas af det för taket egenomliga och af rummets harmoni.

Betrakta vi det för taket utmärkande, så finna vi detsamma såsom ett motstycke till golfvet jemväl utgöra en begränsad yta, hvilken likväl, då den icke beträdes eller skymmes, ingalunda förutsätter en liknande oafbruten jemnhet. Tvärt om, takets uppkomst visar snarare hän på en yta med regelbundna upphöjningar och fördjupningar. Taket utgöres i första hand af bjelklaget, som, vare sig att det består af sten, trä eller som nu för tiden af jern, antingen har att uppbära ett taklag af sten eller trä ofvanifrån, eller ock nedifrån är försedt med en beklädnad. Denna nedre beklädnad, då den öfverdrages med stuck, gör visserligen taket i våra vanliga bostäder till en fullkomligt jemn yta. I och med byggnadskonstens ytterligare utveckling har uppstått ett tredje slag af tak, nemligen hvalfvet, hvilket ej kan helt och hållet uteslutas vid pröfningen af hit hörande frågor, men likväl är af liten betydelse i dess användning i den moderna bostaden.

Tänka vi oss således taket, icke konsthistoriskt, men faktiskt, först hafva uppkommit af på något afstånd från hvarandra löpande bjelkar med deröfver liggande bräder och hållar, d. v. s. egentligen af den öfre våningens golf, så hafva vi, sedt nedifrån, upphöjningar och fördjupningar omvexlande bredvid hvarandra öfver hela ytan. Detta det mest ursprungliga och enkla sätt att bilda taket användes förnämligast som trätak mycket under medeltiden och fick en rik ornamentering, i det bjelkarne pryddes utelter hela sin längd med snidverk och fingo på samma sätt rikt prydda, framskjutande stöd. Detta slags tak har mångfaldiga gånger

efterhärmt i moderna götiska slott, och det finnes ingen invändning att göra mot den enkla, naturliga formen. Visserligen är det, isynnerhet om det består af mörkt trä, icke fritt från ett intryck af tyngd, men så skänka också bjelkarne, som man ser ligga der, en känsla af trygghet. I rum med träpanelade väggar kan man svårligen undvara ett dylikt eller ett liknande, efter samma system anordnad tak; trots sin mörka färg fulländar det likväl det intryck af trefnad, af en allvarsam och solid smak, som dylika rum pläga skänka.

Fullfölja vi bjelksystemet än vidare, komma vi till de hvarandra korsande bjelkarne, inom hvilka rätvinkligt eller kvadratisk fördjupade fält uppstå, som lämpa sig för upptagande af färgbelagda och upphöjda ornament, rosetter, stjernor eller andra prydnader. Detta system utgör grundvalen för det grekiska kassett-taket, som under forntiden användes så mycket och fick en så praktfull utveckling. Att det emellertid kan utvecklas än rikare och mera mångsidigt, det har isynnerhet renaissancen visat, som satte bjelklaget i ett konstnärligt rytmiskt system, så att fält uppkommo af olika storlek och olika form. Dessa lemnades antingen tillika med bjelkarne helt och hållet fria från alla målade prydnader, så att bjelkarne endast profilerades och vid skärningspunkterna fingo tappar eller rosetter, eller ock utsågos de till plats för en högst olikartad målerisk dekorerings.

Lägga vi nu härtill de olika slagen af hvalf, tunnhalvvet, kupolen, korshalvvet, äfvensom isynnerhet spegelhvalfvet, hvilket har en slät yta i midten, så hafva vi i förening med det indelade trätaket åter den arkitektoniska grundvalen för den högsta utvecklingen af dekorativ konst. Hela medeltidens konst, men isynnerhet den nyare och nyaste konsten hafva täflat om, att här framställa den största prakt; de förnämsta konstnärer hafva med synnerlig förkärlek uppjudit sina bästa krafter för att lösa denna uppgift. Vi få väl därför icke så utan alla omständigheter, som det ofta sker, förkasta allt hvad figurmålningar i taken heter, huru

många olägenheter än dermed sammanhänga, huru mycket än förnuftets enklaste regler synas tala deremot. Vi måste ställa oss på konstnärernes egen ståndpunkt och se till hvad som måste tålas eller huru man skall möta de ovilkorligen uppkommande olägenheterna.

Ty det låter sig icke förneka, att figurmålningar, eller låtom oss hellre säga, för att beteckna den högsta ståndpunkten, historiska målningar i taken äro högst obehämliga och besvärliga för åskådaren. För att få den rätta ställningen, måste han luta hufvudet bakåt så att ansigtet kommer horisontelt, parallelt med taflans yta; han måste ej blott uthärda denna oangenäma ställning, utan han måste gå omkring i rummet och söka hvar han kan finna den rätta ståndpunkten för hvarje tafla, och när han funnit denna, ser han allt det andra, hvarifrån han dock icke kan afstänga blicken, i falskt, förvridet perspektiv. Allt detta skulle icke betyda mycket, om målningen, såsom det efter den strängaste princip borde vara, vore tänkt endast som dekoration och målet endast vore det måleriskt dekorativa intrycket. Det är emellertid icke händelsen. De bästa konstnärer hafva sökt att förena båda delarne, dekorationen och den sjelfständiga taflan, men alla hafva dervid fordrat att man skulle betrakta enskildheterna, och deri ligger felet. Om en Michelangelo eller en Rafael i rik mån belöna oss för vårt besvär, så gör oss dock, då det gäller andra, det fysiska och estetiska obehaget uppmärksamma och gör att vi fråga efter det berättigade i en sådan målning. En gång gjorda uppmärksamma, fordra vi åtminstone, att den under gifna omständigheter rätta anordningen vidtages, så väl för åskådaren som för sjelfva taflan. Det finnes äfven här gränser för det tillåtne, hvilka icke få öfverskridas, äfven om vi taga hänsyn till konstnärernes ståndpunkt.

När taket är hvälfdt är frågan merendels lätt att afgöra. I kupolen faller alla figurernas ställning af sig sjelf, om det ock beror på den fria konstnärliga anordningen att göra indelningen

i fält. Samma förhållande eger rum i korshvalfvet och alla dylika former, hvilkas delar sträfva uppåt från de fyra förnämsta sidorna till en avslutande sten. Äfven i tunnhvalfvet är taflornas eller figurernas ställning ovilkorligen bestämd: de kunna hvarken läggas snedt eller längs med; hvarje figur måste stå med fötterna på murens gesims eller åtminstone i sådan rigtning. Den egentliga svårigheten börjar först när taket, antingen till någon del, såsom i spegelhvalfvet, eller ock helt och hållet, utgör en slät yta, der det uteslutande beror på konstnärens omdöme att anordna en eller flera taflor. Det är till dagern och till åskådaren, som konstnären här måste taga hänsyn, och det är af denna hänsyn, som han måste låta sig ledas.

Låt om oss först antaga, att konstnären bestämt sig för en dekorerings medelst en enda tafla. Vi betrakta detta visserligen som den sämsta lösningen, ty i sådant fall hafva vi egentligen endast att göra med en målning och alls icke vidare med någon dekoration, som dock efter sakens natur skulle vara uppgiftens egentliga mål, men låt om oss se bort derifrån. Lösningen är möjlig och har ofta blifvit försökt. Det gör dervid alldeles det samma, om taflan upptager hela utrymmet i taket, eller om en del blir öfver och får ett likgiltigt ornament. Vi hafva blott att göra med en stafflimålning, kanske rent af med en oljefärgsmålning, således med en tafla, som helt enkelt blifvit satt i taket i stället för på väggen. Hvilken rigtning skola nu figurerna intaga? Antingen med hufvudena mot fönstren eller mot den midtöfver liggande väggen, eller skall hänsyn till åskådaren vara afgörande?

Är åskådarens ståndpunkt gifven, såsom t. ex. i en konsertsal, der allmänheten hela tiden är oafbrutet vänd åt orkestern i det inre af rummet, så är det väl icke något tvifvel underkastadt att taflans ställning måste rätta sig efter åskådaren. Taflan måste stå liksom upprätt framför honom när han lutar hufvudet bakåt. Liknande är förhållandet i en kyrka, der taflan åtminstone i hufvudskeppet, om taket är slätt, måste vara vänd mot

den, som kommer från dörren och går fram åt altaret till. Om deremot åskådaren sjelf icke har någon viss uppgift i rummet, någon viss riktning, blir förhållandet annorlunda. I sådant fall är dagern framför allt afgörande, och det visar sig dervid vara det fördelaktigaste, att taflan står upprätt för åskådaren, när denne ställer sig med ryggen mot fönstersidan. Figurerna måste dervid vara ställda med hufvudena mot fönstren, således med fötterna mot väggen midt öfver.

I så väl ena som andra fallet äro emellertid olägenheterna endast minskade, icke upphäfdade. Befinner man sig ej i denna ena riktning eller på denna ena ståndpunkt, har man alltid en sned och oriktig anblick eller bländas man af dagern, och slutligen har man ej den sköna verkan af en dekoration. Man måste, för att kunna njuta, helt och hållet se bort från allt annat.

Samma vilkor gälla äfven för spegelhvalfvet, d. v. s. för den släta ytan deri, när nemligen denna, såsom det var omtyckt under renaissancens tid, skall upptagas af en enda tafla. De store mästarne — och det är just af detta slag, som vi hafva de vackraste tak i behåll — hafva alltid ställt taflan i takspegeln så att den står upprätt för åskådaren, när denne vänder ryggen åt fönstersidan. Så är förhållandet med Guido Reni's berömda Aurora i Palazzo Rospigliosi i Rom, på samma sätt med den förnämsta målningen i Rafaels cykel öfver Psyche's lif i Villa Farnesina. I synnerhet i senare fallet äro olägenheterna betydligt förminskade derigenom, att dekorationen i öfrigt är allt för betydande att det enskilda skulle kunna störa njutningen af det hela. Och icke desto mindre betraktar en hvar här det enskilda och tänker föga på den utmärkta dekorativa verkan af det hela, som utmärker detta tak.

Öfver hufvud taget erbjuder spegelhvalfvet ett stort företräde, i det att det åstadkommer olika lägen, fält och ytor samt derigenom tvingar konstnären, att åtminstone i viss mån gå dekorativt tillväga. Om han äfven har en tafla som är den förnämsta,

så har han dock ej den ensam, och han är tvungen, att bringa i harmoni en rad af taflor och ornament, hvilkas samfälda verkan alltid är dekorativ. Annat är förhållandet, när han har att göra med ett slätt eller i det närmaste slätt tak, vare sig att det närmar sig till ett tunnvalf eller att dess släta yta, der denna stöter mot murens gesims, öfvergår i en hvälfning. För att här undgå de perspektiviska och dekorativa olägenheter, som de mycket väl voro medvetna om, försökte konstnärerne i allmänhet två sätt: antingen fördelade de hela ytan i en mängd taflor eller valde de en enda framställning, men tecknade denna då så som om den i verkligheten försigginge deruppe under bar himmel.

Lårom oss i främsta rummet betrakta det första sättet, hvilket sammanfaller temligen nära med det konstmessigt indelade och ordnade bjelktaket. Det är i alla händelser det rättaste. Den afsigt, som föresväfvade konstnärerne, var uppenbarligen den, att göra sjelfva taflorna fria från hvarje bestämd rigtning, för att derigenom undgå all snedhet och åfvighet i ställningen. Med många taflor i olika lägen skulle åskådaren, på hvilken punkt han än befunde sig, se åtminstone en eller annan riktigt och af de öfriga, då ingen trängde sig fram, endast erfara det allmänt koloristiska intrycket, hvilket ytterligare skulle ökas genom sammanbindande, särskiljande och infattande ornament, och i synnerhet genom ett rikt användande af förgyllning. Denna princip är, som sagdt, under gifna omständigheter den rigtiga, men den måste äfven riktigt tillämpas.

Ty det är väl klart, att icke, genom att taflorna sakna en bestämd rigtning, något godtycke medgifvits i deras ställning, utan, om taflorna ordnas, så måste det finnas en punkt, kring hvilken detta sker, och det är just midten i hela ytan. Figurerna måste således liksom taflorna vara, om icke alldeles som radier, dock rigtade från de fyra sidorna mot midten, om de nemligen icke utgöra delar af en rikt utbildad infattning. Dermed hafva vi för ögonblicket icke att göra, utan frågan är om den dekorativa be-

klädnaden af hela takytan. Om midten får en särskild, de andra beherskande taffla, så gälla för dennas ställning de ofvan nämnda reglerna, enligt hvilka den antingen rättar sig efter dagern, efter fönstren, eller ock får sin ställning bestämd af en åt ett visst håll vänd allmänhet. Ju mera målningarnes anordning och ställning afvika från denna grundsats, desto mera blottställa de sig för misstag och fel. Vi vilja påminna om ett alldeles färskt exempel, nemligen taket i stora salen i musikföreningens nya byggnad i Wien. Här är takets anordning till principen densamma som den vi just afhandla. I afseende å förgyllning och dess för- ening med färger har ett alldeles riktigt förfaringssätt iakttagits, och en utomordentlig dekorativ verkan uppnåtts; äfven de infogade tafflorna, som äro väl tecknade, om ock komponerade utan lif, passa genom sin kolorit alldeles förträffligt in i harmonien, men deras ställning är rent af obegriplig. Det är tre rader taflor med sväfvande englafigurer, af hvilka en rad är stäld åt venster, två rader (deribland den förnämsta raden i midten) åt höger, så att de vända fötterna mot fönstren. Skulle eller kunde figurerna icke, till följd af tvärbjelkarne af jern, genom en mera konstfull anordning ställas utan någon bestämd rigtning, så borde de åtminstone vara stälda efter den större delen af allmänheten på parkett och för den synas stå upprätt. Här är en alldeles bestämd rigtning gifven. Men på detta sätt, såsom fastspikade staffimålningar, som hafva kommit ur sitt ursprungliga läge, sväfva de icke, utan de simma inför allmänheten och bjuda den i viss mån sina bredsidor. Det är endast inför allmänheten i logerna, som några och det just de mest aflägsna stå upprätt, men de andra, de som äro närmare, stå på hufvudet. Felet är så i ögonen fallande, att takets i öfrigt så utmärkt verkan likväl icke kan göra att det öfverses.

Det andra sättet, nemligen att undgå de framställda svårigheterna derigenom att taket genom ett särdeles konstigt perspektiv skenbart helt och hållet lyftes bort, tillhör konstens egentligen

barocka tid. Denna härkomst gör oss redan något misstrognaderemot. Den ledande tanken är den, att föreställa sig salen i viss mån som ett öppet rum, öfver hvilket man i stället för taket ser den framställda tilldragelsen försiggå under bar himmel, vare sig att den sväfvade på molnen eller i den blå luften, eller att figurer och arkitektur (den målade vill det säga) synas stå på väggens gesims. Till en del föresväfvade något dylikt redan Michelangelo vid taket i Sixtinska kapellet, ty den målade arkitekturen ser ut som en fortsättning af gesimsen, och de särskilda figurerna göra ett intryck, som om de sutte lifslevande deruppe, men det är dock ännu alltid ett tak och ej den vida verldsrymden. Det är denna senare som framför allt låg perspektivmålarna under sjuttonde och adertonde århundradena i hågen. De uppförde med penseln öfver de fyra väggarnes långt framskjutande gesims en hel värld af tempel och konstfulla byggnader, hvilka för den häpnadblicken syntes rundt omkring resa sig till sin naturliga höjd. Ja de läto väl dessa byggnader börja till och med nere på väggytorna och målade dit trappsteg, på hvilka människor gingo upp och ned, liksom om de kommo till eller gingo från åskådaren; denne trodde sig sjelf skola beträda dessa trappsteg och ingå i templet. Upptill öppnade sig så den vida himlen: man såg alla Olympens invånare tronande, sväfvande, vandrande på moln, eller ock i en oupphinnelig, oändlig höjd den kristna himlen, Gud Fader, Kristus, Maria och de saligas otaliga härskaror. På sådant sätt pryddes slottssalarne och kyrkornas tak; men af de senare isynnerhet jesuiternes, af hvilka en medlem, pater Andreas Pozzo, en verkligt djerf konstnär, utbildade detta målnings-sätt på det högsta och satte det i system. Ett af de mest lysande exemplen på detta hans måleri befinner sig i den stora salen i Liechtensteinska galleriet i Wien. Här kan man beundra den utmärkta skicklighet som utvecklats, men tillika på samma gång med egna ögon öfvertyga sig om det felaktiga i förfaringsättet.

Vi vilja alls icke vidare tala derom, att det i allmänhet icke beror på ett sådant förvillande återgifvande af verkligheten, som man här sökt åstadkomma; förfaringssättet straffar sig genom sig sjelf på ett helt annat sätt. För det första föranleder det konstnären alldeles oundvikligt till oskönheter i teckningen. En figur, som skulle sväfvande eller stå rakt öfver vår hjessa, borde vi egentligen se alldeles under fotsulan, således i en sådan förkortning, att kroppens omkrets bildade den yttre konturen och hufvudet blefve alldeles osynligt. Detta försöker nu målaren visserligen att undvika, och det kan han äfven göra. Icke desto mindre kan han ej undvika förkortningar, i hvilka magen och kinderna skäras af knäna samt pannan af näsan, hvarvid man nedifrån ser in i de öppna näsborrarna. På sådant sätt kommer han alltid att mer eller mindre närma sig till eller ock aflägsna sig från fulhetens ideal, den absoluta förkortningen. För det andra, och det är det värsta, måste målningens hela system vara beräknadt för åskådaren efter en enda punkt. Står han i denna punkt, finner han, när han ser uppåt, allting i bästa ordning och kan i sanning med förvåning fråga sig, hvar verkligheten upphör och hvar synvillan börjar. Men lemnar han denna punkt, bryter kaos genast in: figurerna visa de förfärligaste felteckningar, alla linier börja dansa, de arkitektoniska delarne hänga allt mer och mer snedt öfver och hota att begrafva åskådaren under sina spillror. I denna olidliga belägenhet befinner sig enhvar, som icke händelsevis har den lyckan att stå i medelpunkten, och det är endast en, som hvarje gång kan vara så lycklig.

Andra konstnärer från samma tidevarf hafva sökt att förena båda konststätten med hvarandra, i det att de höllo taket till en del ornamentalt, men satte i midten en stor, i ram infattad tafel, som de i likhet med perspektivmålarna utförde i akt och mening att efterhärma verkligheten. Merendels togo de till föremål allehanda mytologiska tilldragelser med på moln sväfvande figurer och gingo dervid till och med än längre än perspektiv-

målarne. De togo nemligen plastiken till hjälp, gjorde moln och mänskliga lemmar, när de stötte intill ramen, af i naturliga färger målade stuck och läto dem skjuta in och ned i rummet öfver de skrankor, som uppstälts af den förgyllda ramen, hvilken dock här så synbart och klokt skiljer konsten från verkligheten. Det är för mycket af andeverlden inom våra fyra väggar; den blir oss ej endast estetiskt oangenäm, utan jemväl materielt farlig genom sina massiva lemmar, hvilket dock föga passar sig för andar.

Här har plastiken uppenbarligen endast gripits till för att öka det förvillande skenet af verklighet. Det är någonting helt annat när den endast uppträder dekorativt pryddande. I sådant fall må den tillstädjas inom vissa gränser äfven i taket och få ett berättigande, jemväl utöfver arkitektoniskt plastiska infattningar. Vissa stilar, såsom sjuttonde och adertonde århundradenas, fordra nästan oundvikligt dess användande i en rikare utveckling; men dessa hafva gått allt för långt. När de använda kroppsstora och till och med mer än kroppsstora figurer att bära och hålla tafvelfält samt ställa dessa figurer på den långt framskjutande gesimsen, så kan man dock ännu stå ut dermed. Men när figurerna sträcka sina lemmar fram långt deröfver ned i rummet innanför, så störa de lugnet, i det de hota med fara. Än värre är det, när de sväfva på sådant sätt i taket, att de hänga ned med armar och ben eller rent af med halfva kroppen. Vi hafva den fullkomligt berättigade öfvertygelsen, att de engång, förr eller senare, måste falla ned, och när detta farliga ögonblick inträder, det är just det som vi icke veta. Detsamma gäller i fråga om ornament. Häraf följer, att plastiken i taket endast får erhålla en ringa grad af relief, så att det må se ut som om taket liksom hölle sin prydnad fast vid sig.

Såsom bekant kan skulpturen uppnå en hög grad af skönhet äfven i den minst upphöjda relief, men i taket af ett rum eller en sal skulle denna i de flesta fall vara af alltför svag dekorativ verkan. Reliefen måste då understödvas vare sig med guld eller

färg, men icke på sådant sätt, som man nu för tiden gör det, att man bredvid stryker djupa skuggor, utan derigenom att man målar ornamentet eller botten eller ock begge delarne. Huruledes på sådant sätt dekorationer af den största täckhet kunna åstadkommas, det visa Rafaels arabesker i loggierna, hvarest målade och plastiska ornament äro förenade, eller Giulio Romanos stuckornament i det hvälfda taket uti stora salen i Villa Madama vid Rom, hvilka äro af en alldeles ojemförlig skönhet, men beklagligtvis falla i ruiner på samma gång som denna villa, det till verklighet vordna trollslottet ur en fésaga.

Det vore en prydnad, som vi äfven kunde använda i vår egentliga moderna bostad. Den takdekorerings, vi hittills skildrat och bedömt, afsåg rum, som mera voro praktsalar eller rum för offentlig representation än egentliga boningsrum. I dessa senare gäller det i de flesta fall att måla ett platt, slätt och med stuck öfverdraget tak, som ter sig för oss som en oafbruten slät yta. Man kan af olika skäl klandra ett sådant tak, men det föreligger nu en gång som föremål för behandling. Vi måste hålla tillgodo dermed och söka att på bästa sätt indraga det i vår konstnärliga harmoni samt icke, såsom det nu brukas, anse detsamma, emedan det ligger öfver oss, ovärdigt en rik prydnad.

Redan dess tekniska ostadighet förbjuder hvarje mera betydande plastisk prydnad och hänvisar oss helt och hållet på polykromien, som vi jemväl böra utsträcka till möjligen tillsatta reliefornament, såsom t. ex. stjernan i midten. Den princip, som bör leda oss vid den mångfärgade dekorerings, kan icke vara det enskildas skönhet, utan det allmänna intryck, som ligger i hela takets dekorativa verkan. Vi hafva under detta århundrade bortslösat många utmärkta blomstermålningar i taket; de sutto der i en grå infattning alldeles för sig sjelfva och åstadkommo en sjelfständig eller alls ingen verkan. Samma fel vidlåder oss ännu i dag på mångahanda sätt. Endast den är vis i konsten, som känner sina medel och sitt mål och icke gör något

annat än hvad som på sitt ställe har den välberäknade, afsedda verkan. Vi hafva ingen fast ståndpunkt i rummet, vi vilja så mycket som möjligt känna trefnad öfver allt, hvartill då äfven hör att icke störas af några estetiska synder. Således måste vi äfven öfverallt erhålla ett ungefär lika harmoniskt intryck.

Dertill hör äfven, att vi utbreda ornamenteringen öfver hela ytan, åtminstone till en viss grad. Nu för tiden bruka vi emellertid vanligtvis endast utmärka infattningen och midten, men lemna hela botten, således i vanliga fall den ojemförligt större delen af ytan, helt enkelt hvitlimmad. Hvitt är likväl i sådan mängd en dålig dekorationsfärg. Om vi äfven med afseende å dagern vilja hålla den större delen af ytan ljus, så måste vi åtminstone, för att nå en fullkomlig dekorerings, öfverdraga botten med en ljus, exempelvis gulaktig färgton, på det att det skrikande hvita må dämpas, men ändå bättre är, att dessutom lägga på ett lätt men oregelbundet ornament, bestående af fina små stjernor eller något annat mönster. Detta är nödvändigt på det en förbindelse må åstadkommas mellan infattningen och rosetten i midten. Dertill blifva taket söndersplittradt.

Ett annat fel, på hvilket vi måste fästa uppmärksamheten, är att man vanligen icke gör någon öfvergång mellan väggen och infattningen, utan låter takets hvita botten stöta omedelbart intill väggens öfra kant. Verkan deraf är hård och obehaglig. Visserligen bör skilnaden mellan båda göras synbar genom färgen, men, om en öfvergång medelst ungefär samma styrka i färgtonerna här eger rum, så är denna öfvergång mera välgörande för ögat, och den gör tillika att rummet ser högre ut.

För öfrigt gälla i afseende å ornamentets mönster nästan samma regler för det platta taket som för golfvet, blott att vi hafva större frihet i taker. Å andra sidan måste vi likväl taga oss i akt för tyngd i färgen och teckningen, ty taket, hur rikt det än må vara, får dock ej synas tryckande, utan lätt. Äfven taket erhåller som väsentliga delar af ornamenteringen en infatt-

ning och en prydnad i midten, på hvilken senare vi ytterligare hänvisas genom bruket af ljuskronor. I den antika världen fanns ej detta bruk, och vi se därför att man lade mindre eftertryck på midten. De pompejanska taken, på hvilka vi emellertid endast hafva i behåll ett par exempel, som ej äro tillräckliga för en fullständig kännedom, hade hela ytan indelad i fält medelst breda röda linier och deremellan insatta små ornament, bestående af foglar och blomsterkransar af den största finhet. Till ett dylikt tak hör likväl äfven väggens täcka och fantasirika, lätta och behagliga utsmyckning, som vi af yttre skäl endast sällan kunna använda. Derfor passar detsamma äfven lika sällan till vår moderna vägg med dess tyngre, mera stadiga prydnad; det ser alldeles för ljust ut derofvanpå och genom sina kraftiga röda linier för sönderslitet. Dess lätthet är af en alltför glädttig och luftig art. Vi göra därför i de flesta fall bättre i att hålla oss till systemet med en infattning och ett ornament i midten.

Men huru vi särskildt skola gå till väga vid uppgörandet af mönstret dertill, huru rikt, huru brokigt, i hvilken stämning vi böra hålla det, därför gälla dels de allmänna lagarne för dekoreringen af ytor och särskildt af taket, dels är det beroende af invånarnes afsigt och ändamålet med rummet. Här har konstnärens fantasi ett temligen vidsträckt fält. Hängifver hon sig åt en behaglig och glädttig lek med arabesker, inblandar hon yppiga, brokigt glödande blommor, liksom i de indiska infattningarne, så skola vi helsa alstren af hennes nyck välkomna, och skola ej heller vredgas, om hon på ett täckt sätt bland rankorna och blommorna inblandar små barnfigurer, genier, kärleksgudar, elfvor eller ock foglar och andra djur. Må hon gerna jemväl infoga små taflor i fina ramar midt bland arabeskerna, vi skola låta dem gälla såsom delar af det hela, men de måste äfven vara verkliga delar, de få icke tränga sig fram, utan böra underordnas harmonien.

Till denna harmoni komma vi alltid åter tillbaka. Det är den, hvilken till en samfäld verkan åter förenar golf, väggar och tak, som man väl kan tala om hvar för sig, men icke frambringa eller sammanställa utan att vid det ena taga hänsyn till det andra. Den nödgar oss äfven att tänka på rummets öfriga fasta delar, på kakelugnar, dörrar, till och med på fönsterrutorna, hvilka man, de ena så väl som de andra, blott alltför ofta utesluter vid den konstnärliga beräkningen, för att dymedelst åter förstöra hela den goda afsigten. De hvitmålade dörrarne hafva vi, såsom förut är visadt, erhållit från slutet af rococotiden, och de voro till en viss grad berättigade med våra urblekta, färglösa väggar, om man ser bort derifrån att de helt och hållet upphäfva träts karakter. Men nu, med de återvändande, kraftigare färgerna i tapeter eller annan väggdekorerings, te de sig öfver höfvan skarpa och äro af en all djupare färgharmonisk tillintetgörande verkan. Och likväl vill man ej afstå från dem, likväl anses de ännu af den vanliga smaken som eleganta, kanske just till följd af den skarpa motsats, som utgör den sedvanliga moderna salongens utmärkande egenskap. På en röd eller brun eller i allmänhet i kraftiga färger hållen vägg äro de hvita dörrarne inskurna hål. Medlet, att äfven här framkalla harmoni, att sätta dörrarne i en lugn vevverkan med väggen, är ytterst enkelt. Man behöfver blott låta materialet få ut sin rätt, d. v. s. bibehålla träet i dess träfärg och i det för dess teckning egendomliga. Då är det ej svårt, att undvika hårdheter och misstag, ty träts bruna färgton passar till nästan hvilken koloristisk väggdekorerings som helst. Man behöfver endast se till, att man allt efter behof icke tager tonen för mörk eller för ljus, och att man vid sammansättning af olikfärgade träslag eller vid målning i flera färger icke på sjelfva dörren sätter ljus och mörkt alltför bjert och olikartadt bredvid hvarannat. Alldeles på samma sätt förhåller det sig med kakelugnarne. Våra kakelugnar hafva i allmänhet dåliga former, och vi äro

merendels i en svår belägenhet, om vi icke hafva något annat att välja på än hvad som förekommer i handeln. Jemväl här skulle man med fördel kunna återvända till de äldre formerna, och man har delvis redan gjort försök dermed. Det svåraste är emellertid färgen, af hvilken knappast något annat än grått och hvitt blifvit kvar; och hvita eller gråa kakelugnar passa lika litet in i den harmoni, som vi söka uppnå. De bruna färger, som väl redan förekomma, äro oftast fula i tonen, och de gröna, af hvilka det finnes lyckade, ehuru ännu sällan, kunna icke mycket användas, då grönt allra minst passar tillsammans med andra färger. Våra brokiga eller med blommor målade kakelugnar äro odrägliga. Bättre är förhållandet på det hela taget med spisarne, emedan deras former framgå mindre omedelbart ur yrket, än under inflytande af bildhuggaren och arkitekten, men spisarne äro i våra bostäder mera öfverflöds- än nödvändighetsartiklar. Skönheten i och för sig är icke afgörande; det fordras jemväl att den fullkomliga estetiska formen finnes för det föremål, som bäst motsvarar det praktiska behovet.

Det som gäller om dörrarne, gäller äfven om fönsterinfattningen af trä; båda böra behandlas på alldeles samma sätt, och därför bör man äfven låta den senare få behålla färg och karakter af trä. Vill man gå alldeles hänsynslöst tillväga, borde man äfven hålla fönstren brokiga och återvända till det gamla glas-måleriet samt söka att på lämpligt sätt upplifva detsamma. Först derigenom blefve rummets inredning, så till vida som den består af fasta delar, fullt afslutad, i det den sista luckan i dekoreringen fylles. Det intryck af afstängdhet och fullkomlig afslutning, som derigenom uppstode, skulle genom den brokigt skiftande dagern tillika höjas till ett poetiskt. Det synes emellertid vara nästan fåfängt, att taga till ordet härför. Behovvet af den största möjliga mängd af ljus i våra bostäder, glasindustriens tekniska framsteg, det fria och behagliga i en obehindrad utsigt, allt detta står i vägen för att man med framgång skulle kunna

åter införa glasmåleriet i våra boningshus. Likväl vilja vi förorda ett måttligt användande. Vi åsyfta dermed icke det lysande, färgrika sättet under den tyska medeltiden, utan det italienska sättet under femtonde århundradet, af hvilket väl ännu exempel finnas i behåll, såsom i La Certosa i Pavia: en i ljusa färger hållen ram kring fönstret med en lätt teckning och i midten ett vapen eller något annat ornament, under det att fyllnaden, bottnen i öfrigt, kan bibehållas af hvitt, klart glas utan alla prydnader. På detta sätt, hvarpå man kan se lyckade exempel i fönsterna till trappuppgången i Österrikiska museet i Wien, får man en öfvergång mellan den mörka väggen och ljusöppningen, och aflägsnar framför allt den skarpa, gapande luckan i den koloristiska totalharmonien.

24. Några ord till svenska ynglingar.

Ur Dr Gödeckes afslutningstal till lärjungarne i Vrana folkhögskola förliden vår meddela vi följande utdrag, önskande att sådana kärnord måtte, såsom fröet med vinden, flyga vida omkring i de svenska hemmen, för att slå rot i ynglingahjertats varma jordmån och bära frukt i ädel mannakraft, i tro och kärlek.

Efter att hafva påmint huru skolan genom ordet och bönen, så väl som genom den dager hvori hon sökt framhålla häfdernas gång, sträfvat att leda lärjungarne på rätta vägen, men huru den afgörande kampen dock måste stå inom hvars och ens eget bröst, bevittnad af Gud allena, fortsatte talaren:

I våra fäders tid skildes ingen från ett hus utan vängåfvor. Huru gerna ville jag ej kunna bjuda eder sådana, de rikaste, de vackraste! Men jag ger inga andra än mitt hjertas kärlek och

mina broderliga råd. Hysen aktning för kunskap och vett! »Söken efter vishet, såsom efter silfver, och leten derefter såsom efter en skatt!»

Afskyn förmäthenheten och hjälpen aldrig en uppblåst fåviskhet till makt! Kommen ihåg Tegnér's ord: »Vi vilja icke låta inbilla oss, att i verlden stat och kyrka kunna vara belåtna med okunnighet, eller att man någonstädes skulle styra väl i den mån man stafvar illa!»

Vägen hvar man på känslig våg, men Eder sjelfve på den mest känsliga! Varen sjelfve faste! Skyn vankelmod; ty ostadigt folk uträttar lika mycket här i verlden, som de små sju års jägare, hvilka fånga sparfvar med att strö salt på stjerten på dem! Eddan kallar slikt, att »sno rep af sand».

Gifven akt på en mans tal vid nyåret och jemfören det med hans ord vid midsommar, och läggen så ihop det med hans glam vid julgillet, innan I vågen tro något bestämdt om honom! Men kommen framför allt i håg, att andre göra ständigt det samma med Er!

Låten ej villa Eder af ytan! Tagen icke oprutandes den för en ängel, som blöter sin näsduk därför att I gråten, och vaktén Eder för att tro en menniska vara elak därför, att hon synes kall. Isen är också kall, men det är likväl han, som hjälper oss att gå på vattnet. Och när våren kommer försvinner dessutom det, som var is, eller förvandlas till något, som vattnar blommor!

Tron Eder sjelfve icke vara utmärkte framför andra, hvarken på hjertats eller vettets vägnar! Kan rågaxet se, att det står högre än darrgräset, så bör det också kunna se, att eken står ännu mycket högre öfver det sjelf.

Brasken icke vid hvarje klokt ord, I kunnen säga, med att I hafven fått det i folkhögskolan, ty då torde en annan, för alla dumheter I gören, också komma att gifva folkhögskolan den äran! En bra karl har mod att ställa fram en åsigt som sin, så framt han har smält henne, han må för öfrigt hafva fått henne från

hvad håll som helst, samt förkasta en annan, om än af det finaste ursprung, om ej hans samvete kan gilla henne.

Jag beder Eder att i alla edra dagar betrakta folkhögskolan som ett annat hem, hvilken I gerna besöken, emedan I veten Eder der vara hjertligt välkomne! Jag beder Eder anse oss lärare för vänner, hvilkas ära hvilar uti Eder hand, hvilkas väl beror på edra gerningar! I yngre lärjungar, som här tillbragt blott en vinter, till Eder och lika mycket till edra föräldrar och målsmän säger jag här öppet, att ett halfår är för litet. Vår skola har icke kunnat neka ynglingar att vistas här blott ett enda halfår, men det är endast för nödens och olyckliga omständigheters offer, som hon afsett detta undantag. Hon erkänner icke, och hon kan icke erkänna sig hafva fått tillfälle att verkligt pröfva sin kraft på andra än dem, som här i två vintrar med flit och nit sökt tillgodogöra sig undervisningen. Jag betygar Eder min aktning och min tack för detta första hederliga tag: men ännu ett, och om möjligt ett bättre, återstår oss. Och varen dertill alle lika hjertligt välkomne! Och I, äldre lärjungar, det finnes bland Eder ingen, till hvilken jag icke med oblandad känsla kan säga mitt tack för dessa vintrar. Som lärare är jag Eder skyldig mitt erkännande, som man min aktning, som menniska min vänskap. Men hållen fast vid att edert arbete ännu blott är börjadt! Fortsätten det derföre ständigt! Ja, öfven upp edert hufvud, men plöjen och sån ännu mera uti edert hjerta; hållen båda öppna för allt godt och fallen icke för våra dagars smittosamma sjuka, att klandra allt och alla. Den ära, som derpå vinnes, synes mig lika mycket värd, som vattenspegelns skimmer ofvanpå en stinkande dy. Den, som eger intet att älska och att beundra i samhället, i naturen, i diktens eller verklighetens verld, han är den olyckligaste af menniskor. Försöker han till tröst att åtminstone älska sig sjelf, kan han vara säker på att han får ingen till rival!

Jag vill tala till Eder såsom ynglingar, hvilka stå närmare mannaålderns uppgifter än barndomens tanklöshet. Tre ting måste en man hålla för heliga, sitt tempel, sitt fosterland och sin hustrus hjerta. Till intetdera får han frambära lögn såsom offergåfva, om han vill lycklig varda.

Hållen hårdast af allt på familjebandens helgd; derpå hänger egen sällhet, derpå fosterlandets väl. Nordens styrka ligger i vår sköna familjetrohet. Älsken därför Edra föräldrar, och kommen ihåg, att de kunna bedja för Eder, när de icke längre orka att arbeta åt Eder! Finnen I en maka, så sen mindre på hvad guld hon för med i boet än det sätt, hvarpå hon handskas med ringa ting! En synål, flitigt brukad, kan ge tre barn bröd. Gifven aldrig edert hjerta åt någon annan qvinnu än henne, i hvars närhet I blygens för onda tankar! De dubbla rosorna äro lockande och sköna, men det är endast de enkla, som sätta frukt.

Och ännu ett ord! Skall själskrafternas fulltoniga strängspel ljuda i edert väsende och i eder vandel, måste strängarne vara stämnda af Honom ensamt, af hvars herrlighet alla väsens skönhet blott är ett svagt återsken. Måtte hans guldsådd i hjertat aldrig öfverväxas af ogräset, måtte Hans ljus hålla starren borta från edra andliga ögon, och måtte hans visdom verka, att tungans band aldrig brytas af annat än ädelt tal! Ty då glöder också uti edert hjerta den apostoliska varningen: »Om jag talade med människors och englars tungor, men hade icke kärleken, så vore jag en ljudande malm och en klingande bjellra». För att detta i Eder skall kunna förverkligas, manar jag Eder nu till slut, att såsom eder ledstjerna i lifvet och döden hålla Kristi djupa innehållsrika ord, som han förvarat åt oss genom Johannes: Förblifven i min kärlek!»! — Faren väl!

25. En ginväg till engelska grammatiken.

1.

Three little words you often see
Are articles, *a*, *an* and *the*.

2.

A noun's the name of anything,
As *school* or *garden*, *hoop* or *swing*.

3.

Adjectives show the kind of noun,
As *great*, *small*, *pretty*, *white*, or *brown*.

4.

Instead of nouns the pronouns stand,
Her head, *his* face, *your* arm, *my* hand.

Verbs tell us something to be done,
To *read*, *count*, *laugh*, *sing*, *jump*, or *run*.

6.

How things are done, the adverbs tell,
As *slowly*, *quickly*, *ill*, or *well*.

7.

Conjunctions join the words together,
As men *and* women, wind *or* weather.

8.

The preposition stands before
A noun, as *in*, or *through* the door.

9.

The interjection shows surprise,
As *oh!* *how pretty!* *ah!* *how wise!*

10.

The whole are called nine parts of speech
Which reading, writing, speaking, teach.

26. Ur vår dagbok.

— De i föregående häfte omnämnda 2:ne reseanslagen för kvinnor hafva tilldelats fröken Anna Whitlock från Stockholm samt fru Wigström (signaturen Ave) från Helsingborg.

-- Den af Handarbetets vänner anordnade arbetstämman för barn väckte allmänt intresse hos såväl yngre som äldre. Ett stort antal pris utdelades, hvaribland *ett* af högre värde, nemligen en handsymaskin till en 14-årig flicka för tillklippning och klädsöm. Genom Patriotiska sällskapets välvilja blef nu föreningen i tillfälle att äfven utdela en förtjenstmedalj i silfver till lärarinnan i Maria syskola samt 50 kronor till konstväfverskan fru Carlson, från Skåne.

— I Danmark har kvinnan nyligen erhållit rätt att deltaga i universitetsstudierna på ungefär samma vilkor som gälla för qvinliga studerande i Sverige.